

Säkert Bondförnuft ur ett handledarperspektiv

– Erfarenheter och risker

Safe common-sense from a supervisors perspective

– Experiences and risks

Sofie Johansson

Säkert Bondförnuft ur ett handledarperspektiv

Safe common-sense from a supervisors perspective

Sofie Johansson

Handledare: Catharina Alwall Svennefelt, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Biträdande handledare: Stefan Pinzke, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Peter Lundqvist, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Examensarbete inom lantbruksvetenskap

Kurskod: EX0786

Program/utbildning: Lantmästare - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Säkert Bondförnuft

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Säkert Bondförnuft, Arbetsmiljö, Handledare utbildning, Risk och säkerhet i lantbruk

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur,
trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för biosystem och teknologi

FÖRORD

Lantmästare kandidatprogrammet är en 3 årig universitetsutbildning vilken omfattar 180 högskolepoäng (hp). En av de obligatoriska delarna i denna är att genomföra ett eget arbete som ska presenteras med en skriftlig rapport och ett seminarium. Detta arbete kan t.ex. ha formen av ett mindre försök som utvärderas eller en sammanställning av litteratur vilken analyseras. Arbetsinsatsen ska motsvara minst 10 veckors heltidsstudier (15 hp).

Jag har alltid varit intresserad av arbetsmiljö och intresset växte under min studietid på lantmästare-kandidatprogrammet. Därför valde jag att skriva ett arbete med inriktning mot arbetsmiljö och säkerhet. Jag tog kontakt med Anders Danielson, projektledare för Säkert Bondförnuft. Han kom med förslaget att titta närmare på hur handledarna upplevt sin tid som handledare för Säkert Bondförnuft och vilka risker de upplevt som störst ute hos lantbrukarna.

Ett varmt tack riktas mina handledare Catharina Alwall Svennefelt och Stefan Pinzke som bidragit med värdefulla synpunkter och idéer under arbetets gång. Jag vill också tacka Anders Danielson, projektledare för Säkert Bondförnuft, som var till stor hjälp vid uppstarten av arbetet.

Ett tack riktas även till Partnerskap Alnarp som bidragit med 11 800 kr till finansiering av utrustning, dataprogram och resekostnader.

September 2016
Alnarp

Sofie Johansson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. SAMMANFATTNING	4
2. SUMMARY	5
3. INLEDNING	6
3.1 BAKGRUND	6
3.1.1 <i>Handledarrollen</i>	8
3.1.2 <i>Handledarutbildningen</i>	8
3.1.3 <i>Utbildningsmaterial</i>	10
3.2 MÅL	12
3.3 SYFTE	12
3.4 AVGRÄNSADES	12
4. LITTERATURSTUDIE	13
4.1 UTVECKLINGEN AV ARBETSMILJÖARBETET I SVENSKT LANTBRUK	13
4.1.1 <i>Arbetsmiljöutvecklare</i>	14
4.1.2 <i>Säker Arbetsmiljö Sverige</i>	15
4.1.3 <i>Kommunal</i>	16
4.1.4 <i>Arbetsmiljöverket</i>	16
4.1.5 <i>Säker Gård</i>	16
4.2 SÄRSKILT UTSATTA GRUPPER	17
4.2.1 <i>Barn</i>	17
4.2.2 <i>Äldre</i>	18
4.2.3 <i>Utländsk arbetskraft</i>	19
4.2.4 <i>Besökare</i>	19
4.3 RISKFAKTORER I LANTBRUKET GLOBALT	20
4.3.1 <i>Skador vid användning av jordbruksmaskiner</i>	21
4.3.2 <i>Traktorrelaterade skador</i>	22
4.3.3 <i>Djurrelaterade skador</i>	22
4.3.4 <i>Fallrelaterade skador</i>	22
4.3.5 <i>Barn och jordbruksrelaterade skador</i>	23
4.4 FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER AV PERSONSKADOR	23
4.4.1 <i>Lantbrukssektorn</i>	24
4.4.2 <i>Övriga branscher</i>	25
5. MATERIAL OCH METOD	27
5.1 METODVAL	27
5.2 FÖRSTUDIE	27

5.3 ENKÄTSTUDIE.....	28
5.4 UTFORMNING AV FRÅGEFORMULÄR	28
5.5 URVAL.....	29
5.6 SVARSFREKVENS	29
5.6 ANALYS AV MATERIAL	30
6. RESULTAT	31
6.1 KARAKTERISERING AV HANDEDARE.....	31
6.2 RISKER	34
6.3 ROLLEN SOM HANDEDARE.....	41
6.4 UTBILDNINGSMATERIAL.....	45
6.5 ERSÄTTNING.....	46
6.6 ÖVRIGT	47
7. DISKUSSION.....	48
7.1 RISKER	48
7.2 HANDEDARNAS ERFARENHETER AV SÄKERT BONDFÖRNUFT	49
7.3 UTBILDNINGSMATERIAL.....	52
7.4 ERSÄTTNING.....	53
7.5 ÖVRIGT	54
7.6 RELEVANS OCH SLUTSATSER.....	55
8. REFERENSER.....	57
8.1 SKRIFTLIGA	57
8.2 MUNTliga REFERENSER.....	62
8.3 WEBB	63
8.3 DIGITALT.....	64
9 BILAGOR.....	65

1. SAMMANFATTNING

Säkert Bondförnuft startade som projekt 2009 och hade som huvudmål att halvera olycksfallen inom svenskt lantbruk fram till 2013. Syftet var att få lantbrukarna själva att förstå att endast deras egna förändringar kunde resultera i en förbättrad arbetsmiljösituation. Det konstaterades att det skulle krävas olika typer av handledning och information för att få lantbrukarna att komma till insikt med detta. Det beslutades att utbilda cirka 140 handledare som skulle hålla aktiviteter där man valde att rikta in sig på små och medelstora lantbruks- och skogsföretag där både barn, vuxna och äldre vistades. Handledarna var verksamma under fem års tid och sedan utvärderades projektet. Aktiviteterna som handledarna främst utförde var Tre Träffar, Individuella gårdsbesök och Gårdsvandringar.

I det här arbetet undersöks det hur handledarna själva upplevt sin tid som handledare i projektet Säkert Bondförnuft och vilka som var de vanligaste riskerna de såg ute hos lantbrukarna. För att ta reda på detta genomfördes arbetet i två steg där det första steget var en förstudie i form av kvalitativa intervjuer. Det andra steget gjordes via en enkätstudie där en kvantitativ metod användes. Totalt skickades enkäten ut till 68 personer varav 47 personer svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 69 %. Av enkätstudien framgår det att majoriteten av handledarna har varit nöjda med sin utbildning och insats i Säkert Bondförnuft. Det framkommer också förslag på förbättringar och vad som kunde ha varit bättre. Av de riskerna handledarna fick gradera framgick det att stress och arbete med rörliga maskiner är de riskfaktorer de bedömer som mest betydande.

2. SUMMARY

The Safe common-sense project was founded in 2009 with a main goal to reduce accidents in Swedish farming with 50 % by 2013. The purpose of the project was to make the farmers understand that only by making changes themselves could result in an improved work environment situation. It was pointed out that different types of guidance and information activities would be required in order to make the farmers realize this themselves. It was decided that 140 supervisors were to be educated in order to execute activities with the goal to pinpoint small and medium sized agriculture- and forestry enterprises housing elderly, adults and children. The supervisors worked with the project for five years and then it was evaluated. The activities executed by the supervisors were mainly “Three gatherings”, Individual farm visits and “Farm site walks”.

This paper seeks to determine how the supervisors themselves have experienced their time working with the Safe common-sense project and which ones of the risks that were the most common on the farms that they visited. In order to determine the above written the project was carried out in two different steps. In the first step using qualitative interviews a pilot study was done. In the second step a survey was sent out to a total of 68 respondents. In all it was answered by 47 of them giving a responding frequency of 69 %. The survey shows that the majority of the supervisors are all in all satisfied with their education and their contribution to the project. It also shows ideas on improvements and things that could have been carried out in a better way. Among the risks graded by the supervisors attention was given to especially ones concerning stress and tasks involving work using machines with moving parts.

3. INLEDNING

3.1 Bakgrund

Jordbrukssektorn utgör cirka 1-2 % av den totala arbetsmarknaden. Samtidigt är det den mest utsatta sektorn när det gäller arbetsolyckor och dödsfall om man ser till antalet sysselsatta. Inom jordbrukssektorn ligger dödsolyckorna på cirka 25 %. Enligt studier genomförda av SLU och SCB 2007 & 2011 visade det sig att mörkertalet av inrapporterade olyckor till Försäkringskassan var betydligt högre än vad som tidigare befarats. Det visade sig att endast var tionde arbetsrelaterad olycka rapporterades in. Enligt en beräkning som Jordbruksverket (2007) gjort så kostar olyckor och dödsfall i lantbrukssektorn det svenska samhället två-tre miljarder kronor varje år. Detta gör det inte bara till ett problem hos lantbruksföretagarna utan också för det svenska samhället.

I mitten av 2000-talet genomfördes en stor satsning som ett försök att komma till rätta med den allt större problematiken gällande det stora antalet olycksfall inom lantbrukssektorn. En rad debattartiklar skrevs och en gemensam nordisk aktion, som kom att kallas Kuopio-deklarationen mot dödsolyckor i lantbruket utarbetades. Den resulterade i att regeringen fattade beslut om att ge Jordbruksverket uppdraget att identifiera möjliga åtgärder för att motverka olycksfall i lantbruket. Tillsammans med representanter för Skogsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, LRF och SLU bildade Jordbruksverket en arbetsgrupp som genomförde en utredning vars resultat presenterades år 2007. I utredningen redovisades bland annat de enorma summorna som lantbrukets olyckor kostar det svenska samhället varje år. I utredningen föreslogs även flera åtgärder, till exempel gällande rådgivning för arbetsmiljöfrågor på gårdsnivå, uppmärksammande av barn och äldre – vilka hör till de utsatta grupperna inom lantbruket samt etablerande av ett nytt kunskapscentrum. En viktig slutsats i Jordbruksverkets rapport pekade på att en etablerad rådgivning för arbetsmiljöfrågor på gårdsnivå var den mest verkningsfulla åtgärden för att minska olyckorna inom lantbruket (Alwall Svennefelt et al., 2013:1; Lundqvist, 2012).

Slutsatsen av resultatet i Jordbruksverkets rapport resulterade i att LRF, SLU och JTI bjöds in till Jordbruksdepartementet i januari 2008 för överläggning om hur de förslag som framkommit i utredningen skulle ske och vem eller vilka som skulle ansvara för satsningen. Överenskommelsen mellan LRF, SLU och JTI, som skickades till Jordbruksdepartementet i februari 2008, föreslog att satsningen borde vara gemensam. I mars 2008 fattade regeringen beslut om en tillfällig satsning under 2008 och 2009 att anslå 10 miljoner kronor för att minska olycksfallen i lantbruket. Anslaget fördelades så att 3 miljoner kronor per år utbetalades till SLU för att utbilda handledare och 2 miljoner kronor per år utbetalades till JTI för att stödja utbildningssatsningen. Enligt beslutet skulle användningen av medlen ske efter samråd med LRF (Lundqvist, 2012).

Det namn som antogs för satsningen blev ”Säkert Bondförnuft” med de lantbruksföretag som vanligtvis inte fick någon annan arbetsmiljörådgivning som huvudmålgrupp. Denna målgrupp uppskattades till cirka 69 000 lantbruksföretag, var av majoriteten var små- och medelstora familjeföretag utan permanentanställda. Tyngdpunkten skulle läggas vid de farligaste arbetsområdena: arbete med djur, arbete med maskiner, arbete med byggnader samt arbete med skog och ved (Alwall Svennefelt et al., 2013:1; Lundqvist, 2012).

Förutom projektets huvudmålsättning, att uppnå en halvering av antalet olycksfall i lantbruket till och med 2013, eftersträvades att lantbrukarna själva skulle förändra sin attityd och sitt förhållningssätt till arbetsmiljöfrågorna i företaget. Syftet var att få lantbrukarna själva att förstå att endast deras egna förändringar kunde resultera i en förbättrad arbetsmiljösituation. Det konstaterades att det skulle krävas olika typer av handledning och information för att få lantbrukarna att komma till insikt med detta. Det beslutades att utbilda cirka 140 handledare som skulle hålla aktiviteter där valet föll på att rikta in sig på små och medelstora lantbruks- och skogsföretag där både barn, vuxna och äldre vistades (Alwall Svennefelt et al., 2013:1).

3.1.1 Handledarrollen

Enligt rapporten Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket (2013:3) är en av handledarnas viktigaste uppgifter att verka som inspiratörer och hjälpa lantbrukarna att inse de brister och risker som finns på gårdarna utan att säga ”det här måste göras” eller ”så här ska du göra”.

Lantbruket är en bransch som omfattar många olika verksamhetsområden, och som handledare gäller det därför att även involvera lantbrukaren och få denne intresserad och införstådd med allvaret kring arbetsmiljön på arbetsplatsen, som i de flesta fall också är familjens hem. Det var viktigt att upplägget främst skulle vara handledande och inte rådgivande. ”Vanliga” rådgivare inom lantbruket är specialiserade på ett visst ämne som till exempel växtodling eller djurproduktion. Handledare för Säkert Bondförnuft bör ha bred kunskap om hela lantbrukssektorn eftersom handledarna åkte ut till gårdar som kanske bedriver växtodling, animalieproduktion, skogsproduktion och sen har de några hästar och lite fruktodling. Då gäller det att ha kunskap inom alla områden gällande olyckor och risker för att gården på bästa sätt ska få en så säker miljö som möjligt att vistas i.

3.1.2 Handledarutbildningen

Utbildningen av handledarna för projektet Säkert Bondförnuft genomfördes under våren och hösten 2009. Totalt hölls fem kurstillfällen á fyra dagar. Kursmomenten bestod av teoretiska delar som varvades med olika pedagogiska metodgenomgångar. Grundläggande arbetsmiljökunskaper inom jordbruket förmedlades genom;

- Föreläsningar av riskbedömningar och systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM)
- Presentation av synsättet på risker, tillbud och personskador
- Fallstudier och gårdsvandringar med övningsuppgifter
- Inläsning av litteratur
- Presentation av påverkansfaktorerna trötthet, ensamarbete och psykosociala faktorer

- Diskussioner kring vikten av säkerhetsarbetet i företagsledning, arbetsorganisation och kommunikation

För de pedagogiska momenten tillämpades den deltagardrivna metoden Framtidsverkstad (Denvall & Salonen, 2000) under kurstillfällena. Metoden Framtidsverkstad syftar till att kursdeltagarna utifrån sina villkor, möjligheter och engagemang skapar sina idéer, planer och åtgärdsprogram. Förutom att metoden användes i själva handledarutbildningen uppmanades kursdeltagarna att träna in och själva tillämpa metodiken i sin framtida roll som handledare (Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket 2013:3, 2013).

Handledarnas syfte i satsningen Säkert Bondförnuft var att handleda och informera lantbrukarna om risker och säkerhet på gårdarna. Detta gjordes genom tre valbara aktiviteter: Tre träffar till Säkert Bondförnuft, Individuella gårdsbesök av handledare samt Gårdsvandringar (Lundqvist, 2012).

- Tre träffar
  - Tre träffar innebar att handledare tillsammans med en grupp lantbrukare samlas vid tre olika tillfällen och diskuterar företagets arbetsmiljöproblem i större grupp och kommer tillsammans fram till förslag på förändringar och lösningar för att avhjälpa de aktuella problemen. Varje deltagare känner sin gård och sin arbetssituation bäst, men ibland blir man lätt hemmablind och kan då få hjälp att diskutera aktuella frågor och lagkrav. Det systematiska arbetsmiljöarbetet syftar till att kursdeltagarna lär sig att skapa handlingsplaner för gårdens säkerhetsarbete och genomföra skyddsronder. Kursen Tre träffar till Säkert Bondförnuft visar på ett enkelt sätt hur detta kan se ut på ett mindre lantbruksföretag.
- Individuella gårdsbesök
  - Vid individuella gårdsbesök åkte handledarna ut till lantbrukarens gård där de tillsammans går igenom gårdens arbetsmiljö och lägger upp en handlingsplan för de risker som finns. Detta upplägg passade bra om deltagaren har svårt att avsätta tid för Tre träffar eller har mer specifika problem med arbetsmiljön på gården. Handledarnas största roll är att vara ett stöd och få deltagaren att själv

upptäcka de brister som kan finnas gällande arbetssäkerheten. Det är upp till deltagarna själva att bestämma vilka problem de vill ta upp och vad de vill titta på under besöket.

- Gårdsvandring
  - Vid Gårdsvandringar samlades en större grupp på en gård och går bl.a. igenom personsäkerhet och brand. Man tar även upp säkerhet i skogen, körning med fyrhjuling och andra aktuella ämnen som passar för dagen. Under Gårdsvandringen fanns det olika stationer som rörde arbete med säkerhet inom den gröna sektorn. Aktiviteten passade bra för hela familjen.

3.1.3 Utbildningsmaterial

Utbildningsmaterialet som handledarna använde sig av vid aktiviteterna var kurspärmen Säkert Bondförnuft, filmen "För säkerhets skull" samt en Handlingsplan.

- Kurspärm
  - Genom att delta i aktiviteten "Tre Träffar" fick deltagarna en pärm med fakta och förslag på vad som kunde göra vardagen säkrare både på fritiden och på arbetet. Materialet till pärmen togs fram i samarbete med LRF, SLU, JTI. Pärmen är indelade i 15 kapitel där följande tas upp:
    - Information om Säkert Bondförnuft
    - Gårdens krisplan
    - Viktiga telefonnummer
    - Gårdens handlingsplan
    - Säkra rutiner för farligt arbete
    - Systemiskt arbetsmiljöarbete
    - Riskgrupper Äldre
    - Riskgrupper Barn
    - Prioriterade områden, -maskiner, -djur, - byggnader, -skog/ved
    - Företagshälsovården
    - Anmälan om arbetsskada

- Arbetsmiljöplan vid bygnadsarbetet
  - Personlig skyddsutrustning
  - Information LRF
  - Intyg
- Film
    - Filmen "För säkerhets skull" är 20 min lång och handlar om personer vars liv aldrig lär bli detsamma efter att ha varit med allvarliga olyckor inom lantbruket. Filmen har också fyra fördjupningar där man tar upp riskerna vid arbete med nötkreatur, maskiner, byggnader och vedhantering. Det tas också upp ny teknik och ges enkla tips om hur arbetet kan bli säkrare inom lantbruket. Filmen är gjord av Johan Heurgren (2009) tillsammans med de främsta arbetsmiljöexperterna inom den gröna sektorn i Sverige.
- Handlingsplan
    - Handlingsplanen gjordes oftast första gången tillsammans mellan handledaren och lantbrukaren när de går runt på gården och bedömer riskerna som finns. De risker som inte omedelbart kunde åtgärdas fylls i handlingsplanen, sedan värderas det hur allvarlig risken är. När detta är gjort angavs lämpliga åtgärder, vem som skulle utföra den och när den skulle vara åtgärdad. Det är viktigt att fortsätta att uppdatera handlingsplanen allt eftersom risker blir åtgärdade och för att upptäcka nya risker som kan ha uppstått.

3.2 Mål

Målsättningen med studien var att få en ökad kunskap om handledarnas erfarenheter i satsningen Säkert Bondförnuft.

3.3 Syfte

Syftet med studien var att inhämta och analysera de erfarenheter handledarna fått i sitt uppdrag som handledare, samt vilka risker som de har noterat på gårdarna som de har besökt.

3.4 Avgränsades

Studien avgränsade till de handledare som genomfört minst tio besök av Gårdsvandringar, Tre träffar och Individuella besök åt Säkert Bondförnuft och vad som framkommit av dem.

4. LITTERATURSTUDIE

4.1 Utvecklingen av arbetsmiljöarbetet i svenskt lantbruk

För att få ner olycksfallen inom lantbrukssektorn gav Svenska Lantbrukarnas Olycksfallsförsäkringsbolag ut en skrift 1945 med råd och tips på hur man skall undvika skador inom lantbruket. Detta utvecklades sedan 1948 av Jordbrukets skyddspropaganda som bedrev informationskampanjer om olycksfall i lantbruket. År 1959 skedde kanske den mest drastiska och betydande åtgärden för att minska olyckor i lantbruket då skyddsbågen infördes på traktorerna. Sedan införandet av skyddsbågen har antalet personer som klämts ihjäl av vältande traktorer minskat från 25 personer per år till 0,2 personer per år.

Under 1970-talet reducerades antalet olycksfall med motorsåg med 70 % efter att krav på kastskydd och kedjebroms samt benskydd vid arbete med motorsåg införts (Synwoldt, 2001). År 1977 drog en ny stor satsning igång, Lantbrukshälsan, som fungerade som lantbrukarnas företagshälsovård. Dit kunde både lantbrukarna själva och sysselsatta inom lantbruket vända sig om de ville träffa läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster eller skyddsingenjörer för hjälp med teknisk och medicinsk hjälp. När det statliga stödet upphörde, försvann också Lantbrukshälsan och intresset från lantbrukarna att tillhöra en allmän företagshälsovård var mycket svagt. En följd av detta är även att rådgivningen om arbetsmiljöfrågor riktad till den gröna näringen minskat radikalt.

År 1982 bildades Lantbrukets arbetsmiljökommitté (LAMK) som ett initiativ med uppgift att hitta samverkansmöjligheter mellan intresserade parter inom lantbrukssektorns arbetsmiljöområde. Finansieringen kom initialt från dåvarande Arbetsmiljöfonden. Detta upphörde senare men verksamheten har levt vidare och tack vare några intressenters engagemang, dock i mindre omfattning och utan någon direkt finansiering (Jordbruksverket, 2007:8). Idag består LAMK av representanter från myndigheter, rådgivande organ, institutioner och organisationer knutna till den gröna sektorn som tillsammans skapar nätverk för att verksamheter inom lantbruket ska kunna utföra sitt arbete och bibehålla sin hälsa samt känna att det arbetet som utförs är positivt och givande.

Varje år arbetar de fram ett tema som rör lantbrukssektorns arbetsmiljöfrågor, föregående år (2015) var det ”Säker häst och säker fyrhjuling” och i år (2016) är det ”Kvinna i lantbruket”. Arbetsutskottet för LAMK har till uppgift att arbeta fram en konferens som är knuten till årets tema, konferensen riktar sig främst till de som jobbar med arbetsmiljöfrågor inom den gröna sektorn och till alla som är intresserade eller jobbar inom den (Lantbrukets arbetsmiljö SLU, u.å.).

Det förebyggande arbetet inom lantbruket tog fart på nytt genom den så kallade Arbetslivsfonden i början av 1990-talet. Sektorn erhöll stora ekonomiska bidrag för arbetsmiljöinvesteringar, varav över 80 % för investering i ny teknisk utrustning, ur fonden (Jordbruksverket, 2007:8).

Dagens arbetsmiljörådgivning sker i begränsad skala genom främst Arbetsmiljöverkets arbetsmiljöutvecklare och de fackliga organisationernas försorg. Mängden rådgivning som genomförs är dock svår att uppskatta eftersom den i huvudsak sker i samband med inspektioner av arbetsplatser med anställda. Det är endast en mycket liten del av alla företag som nås av dessa besök, vilket är negativt. Som ett sätt att nå flera företagare och anställda bedriver Skogs- och Lantarbetsgivarförbundet (SLA) kursverksamhet.

Från t.ex. LRF och LRF försäkring sker också en viss rådgivning kring arbetsmiljöfrågor och olycksfallsrisker, bland annat genom koncepten Säker Gård och Säker Hästverksamhet i samarbete med Länsförsäkringar och Agria Djurförsäkringar.

Arbetsmiljöforskare vid SLU och JTI genomför också viss rådgivning genom att presentera resultat av nya forskningsrön och undersökningar (Jordbruksverket, 2007:8).

4.1.1 Arbetsmiljöutvecklare

Arbetsmiljöutvecklarna på SLA erbjuder kvalificerad rådgivning inom den gröna sektorn på gårdsnivå. Personerna som arbetar som arbetsmiljöutvecklare har spetskompetens inom hälsa- och arbetsmiljöfrågor som rör lantbruk. Rådgivarna finns utspridda över hela landet. Arbetsmiljöutvecklarna kan bland annat hjälpa lantbruksföretag med att:

- Göra riskanalyser
- Utbilda inom arbetsmiljö, hälsa och säkerhet
- Rådgivning för enskilda företag t.ex. vid ny/ombyggnad
- Utföra arbetsmiljöplaner.
- Göra arbetshygieniska mätningar
- Rehabiliteringsutredningar
- Arbetsskadeutredningar
- Föra kontakt med Företagshälsovård

(SLA, 2014)

4.1.2 Säker Arbetsmiljö Sverige

Efter att projektet Säkert Bondförnuft avslutades 2013 startades det upp en ekonomisk förening av sex stycken handledare från Säkert Bondförnuft. Den ekonomiska föreningen fick namnet Säker Arbetsmiljö Sverige som tillsammans med LRF erbjuder:

- Rådgivning på plats eller via telefon
- Hjälp att utreda och upprätta bl.a. CE-märkning
- Olika typer av utbildningar – allt från grundkurser till skräddarsydda som t.ex. heta arbeten.
- Rehabilitering
- Företagscoachning
- Upprättelse av krisplaner och insatsplaner
- Mätningar av buller och damm
- Medverkan vid bl.a. skyddsronder och gårdsbesök
- Utbildning av byggarbetsmiljösamordnare

Säker Arbetsmiljö Sverige arbetar på liknade sätt som Säkert Bondförnuft men istället för att handleda arbetar de mer som rådgivare. Rådgivarna har olika spetskompetenser och Säker Arbetsmiljö Sverige arbetar med rätt rådgivare till rätt plats och möjlighet till kompetensutveckling (Säker Arbetsmiljö Sverige, 2016).

4.1.3 Kommunal

Kommunal är en av de större fackliga organisationen inom den gröna sektorn som organiserar inom djursjukvården, jordbruk, hästverksamhet och golfbana. Den viktigaste uppgiften Kommunal har är bland annat att se till att medlemmarna har en god löneutveckling och att se till att de mår bra på sitt jobb. Viktiga frågor som Kommunal arbetar med, som rör den gröna sektorn, är ensamarbete och fysiska belastningar (Kommunal, u.å.).

4.1.4 Arbetsmiljöverket

Arbetsmiljöverket är den myndighet som reglerar arbetsmiljön inom bl.a. lantbruk genom Arbetstidslagen, Arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter. Arbetsmiljölagen består av särskilda regler som gäller för företagare som själva eller tillsammans med familjemedlemmar driver en verksamhet utan att ha några anställda. Lagen säger att de personerna måste följa föreskrifter gällande maskiner och andra tekniska konstruktioner samt farlig ämnen. Det går att läsa mer om berörda regler som rör den gröna sektorn på www.av.se. Där kan man också hitta intressanta informationsbroschyrer, böcker och rapporter.

Det är Arbetsmiljöverket själva som kontrollerar att arbetsgivare följer de lagar och förordningar, som gäller för lantbrukssektorn, som de själva har utfärdat. Detta görs via en inspektion där man också kontrollerar att arbetsgivaren driver sin verksamhet ur ett hållbart och riskmedvetet perspektiv. Om det skulle upptäckas att arbetsgivaren brister i några av punkterna som kontrolleras kan krav sättas mot denne (Jordbruksverket, 2007:8).

4.1.5 Säker Gård

Säker Gård har tagits fram av Länsförsäkringar och LRF Försäkringar. Det är en medlemsförsäkring och nu på senare tid har också Säker Hästverksamhet tillkommit. Säker Gård innebär att företagarna går på en endagarskurs med fortbildning vart femte år. Under kursen går man igenom med Länsförsäkringar vilka eventuella brister som finns på gården och ser till att de åtgärdas. Det ska också installeras jordfelsbrytare och brandsläckare i alla byggnader på gården samt brandvarnare i bostadshuset samt göra

LRF:s miljöhousesyn och upprätta en åtgärdsplan. För att få ta del av Säker Gård är kravet att man är medlem i LRF och har sin försäkring gällande lantbruk eller hästverksamhet hos Länsförsäkringar.

Fram tills 2006 har ca 13 000 gårdar deltagit på utbildningsdagar för Säker Gård och ca 3 000 gårdar har uppfyllt och klarat av kraven för Säker Gård eller Säker Hästverksamhet. Detta ger tillsammans en årlig rabatt på försäkringspremien på totalt 15 Mkr. För de som gått utbildningen men inte ännu har blivit färdiga saknas det främst uppföljningsbesök och genomgång om vad som ingick i checklistan (Jordbruksverket, 2007:8).

4.2 Särskilt utsatta grupper

4.2.1 Barn

Sverige har inte gjort något större arbetet med att förebygga barnolycksfall inom lantbruket ur ett internationellt perspektiv. Till att börja med har och är forskningen med inriktning på barnolycksfall mycket begränsad, detta beror till viss del på att ingen finansierat prioriterat dessa frågor.

Då Skogs- och Lantbrukshälsan fortfarande var aktiv bedrev de ett betydande arbete med att utveckla informationsmaterial och aktiviteter med syfte att förebygga barnolycksfall inom lantbruket. LRF etablerade ett s.k. Skördedagis, vilket blev mycket uppskattat, under 1980-talet. Ett gemensamt initiativ från SLU och Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) resulterade i att ”US-Nordic Conference on Rural Childhood Injury Prevention” arrangerades för att uppmärksamma frågan.

I dagsläget bedrivs ingen riktad verksamhet som fokuserar specifikt på barnens säkerhet inom lantbrukssektorn. I oktober 2001 tillsatte regeringen en Barnsäkerhetsdelegation som fick i uppdrag att fokusera på och arbeta med frågor som rör de arbetsmiljöer där barn och ungdomar vistas. Slutbetänkandet presenterades i januari 2004. Där presenterade Barnsäkerhetsdelegationen bland annat att skador är den vanligaste dödsorsaken bland barn och unga i lantbruket. De flesta dödsolyckorna som inträffar till följd av skador sker

i samband med traktorer eller andra maskiner. Idag har myndighetsansvaret för barnsäkerhetsfrågorna överförs till Räddningsverket efter att Barnsäkerhetsdelegationen upphört (Jordbruksverket, 2007:8).

I en sammanställning som LRF (2012) genomförde visade det sig att av alla de dödsolyckorna som skedde 2011 var 11 % barn som omkom och i samtliga dödsfall var i samband med en traktor (LRF, 2012)

4.2.2 Äldre

SLU genomförde en studie om olycksfall i jordbruket i samarbete med SCB 2004. Resultatet visade att personer i ålderskategorin 55-64 år drabbas av flest skador. Äldre män är överrepresenterade i olycksstatistiken och enligt en sammanställning av LRF (2012) visar det att av de totala dödsolyckorna inom lantbruk som skedde 2011 var majoriteten äldre, hela 37 % av de som omkom var äldre än 60 år. Totalt var det 24 stycken dödsolyckor som skedde bland vuxna personer 2011. Om man istället utökar kategorin till personer över 50 så var det så stiger siffran till 41 %. Av de 41 % var 80 % män som omkom och var äldre än 50 år (LRF, 2012)

I takt med att det införs ny teknik eller nya arbetsmetoder påverkas de äldre i allt större utsträckning. Detta eftersom personen inte längre kan jobba på rutin utan tvingas tänka över hur arbetsmomentet skall genomföras, något som ökar olycksrisken. Inlärningsförmågan påverkas även i takt med högre ålder där de äldre i regel behöver mer problem- och verklighetsbaserade former medan yngre klarar en mer traditionell och formell ”inlärningssituation”.

Om man ser till risken för arbetsolyckor är den högst för unga, men om man istället utgår från konsekvenserna, som kan uppstå vid skada är de istället svårare ju äldre personen som förolyckas är. Detta kan förklaras med att yngre kan stoppa eller parera ett olycksförlopp tack vare bättre reaktionsförmåga och rörlighet. När det gäller arbetsolyckor orsakade av ”felbeteende” skiljer det sig mellan yngre och äldre. Orsaken till att yngre råkar ut för olyckor kan vara kunskapsbrist, brist på erfarenhet eller avsaknad av rutin medan försämrad syn, hörsel och reaktionsförmåga gäller för de äldre.

Medelåldern i lantbruket är hög, därför måste arbetslivet anpassa sig till att arbetare blir äldre. Det är en stor utmaning att balansera den fysiska arbetsmiljön, rimliga arbetsinsatser samt tekniska och organisatoriska lösningar med friskfaktorerna i arbetet. Sammanfattningsvis finns det ett stort behov av att öka kunskapen om äldre bland de som arbetar inom jordbruket. Fokus bör läggas vid vad som sker i och med kroppen samt de ökade riskerna som kan uppstå när en person blir äldre (Jordbruksverket, 2007:8).

4.2.3 Utländsk arbetskraft

Utländsk arbetskraft är något som ökar i Sverige och idag består ca 80 % av arbetskraften inom den gröna sektorn av personer med utländsk bakgrund. Anledningen till att den utländska arbetskraften ökar är att tillgången på svensk arbetskraft är mycket begränsad, speciellt vid säsongsanställning.

Genom att den utländska arbetskraften ökat har det upptäckts att arbetsförhållandena för de arbetande inte alltid överensstämmer med våra svenska förhållanden gällande den arbetsmässiga och sociala miljön (Zachrisson et al., 2015). De utländska arbetstagarna kommer i många fall från länder som inte har samma arbetskultur som i Sverige vilket leder till ergonomisk belastning, personskador och exponering mot bland annat kemikalier (Svensson et al., 2012; Moses et al., 1993; Kowalski et al., 1999; Villarejo & Baron, 1999; Earle-Richardson et al., 2003; Frank et al., 2004).

En av de största problematikerna i Sverige är språkkunskaperna vilket i sig leder till vidare missförstånd, stress och skador. Detta i sin tur kan leda till diskriminering och psykosocial ohälsa (Zachrisson et al., 2015).

4.2.4 Besökare

Genom att ta emot besökare ute på gårdar får de kunskap om hur svensk livsmedelsproduktion går till, dock är det få besökare som känner till alla risker som finns och hur de skall undvika dem. Den största risken med besökare är att de får i sig sjukdomsframkallande mikroorganismer via smutsiga händer. 200 personer om året smittas av den mer allvarliga typen av E-kolibakterien EHEC där personerna kan kopplas till besök på gårdar med nötkreatur. Därför är det viktigt att det finns tillgång till handtvätt

där besökarna kan tvätta händerna. Som besökare kan man också föra med sig smittor till gården, därför är det viktigt att informera om rena kläder och skor. Det kan vara bra att erbjuda besökare skyddskläder i form av t.ex. skoskydd. Matrester som besökare har med kan också smitta djuren i form av mul- och klövsjuka eller svinpest, därför är det mycket viktigt att informera besökarna att det inte får mata djuren med medhavd matsäck (LRF, u.å.).

Vad det gäller maskiner inom lantbruket är det bra om det går att bygga bort så många risker som möjligt om man ska ta emot mycket besökare. Detta för att ingen skall riskera att skada sig. Det är viktigt att utrusta traktorerna med bra belysning och hela och rena speglar. För att utöka säkerheten rekommenderas det att installera en backkamera då det kan vara svårt att upptäcka någon som är precis bakom när man ska backa (Antonsson et al., 2009)

4.3 Riskfaktorer i lantbruket globalt

Enligt den internationella arbetsorganisationens (ILO) uppskattningar finns det 1,3 miljarder människor sysselsatta inom jordbrukssektorn i världen. Jordbrukssektorn, som ur ett personskadeperspektiv är en av de farligaste branscherna i världen, sysselsätter 59 % av befolkningen i utvecklingsländerna (Reeves & Schafer, 2003).

Antalet sysselsatta inom jordbrukssektorn av den totala arbetsföra befolkningen är följande i områden; Östra Asien och Stillahavsområdet 9,2 %, Europa och Centralasien 8,4 %, Latinamerika och Karibien, Södra Asien 49,2 % (Worldbank, 2016). Arbetsvillkoren är ofta bristfälliga och arbetsmiljön är ofta riskfylld för de som är sysselsatta inom jordbrukssektorn, detta trots skillnader avseende klimatförhållanden, politiska, ekonomiska och sociala villkor (Myers, 1998). Enligt en studie från 2005 fanns de högsta talen för arbetsrelaterade dödsfall inom jordbrukssektorn och jordbruksrelaterade yrken i relation till alla andra branscher i USA (32,5 arbetstgares dödsfall per 100 000 sysselsatta och 73,1 jordbrukares dödsfall per 100 000 sysselsatta) (Bureau of Labor Statistics, 2005). Enligt McCurdy & Carroll (2000) registrerades 780 arbetsrelaterade dödsfall och 140 000 fall med invalidisering som följd inom jordbruket i

USA år 1998. I en studie av Mather & Lower (2001) är jordbruket det femte farligaste yrket i Australien, med en dödlighet på 19,5 per 100 000 anställda. I det kanadensiska jordbruket är dödligheten 11,6 per 100 000 anställda, vilket gör jordbruket till den fjärde farligaste branschen i Kanada (Pickett et al., 1999).

Det görs hela tiden framsteg inom utformningen av jordbruksmaskiner och inom införandet av arbetsrelaterade säkerhetsbestämmelser men trots detta utgör dödliga och icke-dödliga skador kroniska problem i jordbrukssektorn enligt arbetsskadestatistik från olika delar av världen (Zwerling et al., 2001). Genomgångar av de globala trenderna visar att det har varit och finns ett stort vetenskapligt intresse för arbetsvillkoren inom jordbruket. Det finns en omfattande litteratur, som till stor del beskriver att lantarbetare har farliga, ansträngande och ohälsosamma arbeten.

Skaderiskerna inom jordbrukets arbetsmiljö är av en rad olika karaktärer och kan kopplas till faktorer som; användning av maskiner, arbetsredskap, arbete på hög höjd, djurhantering, giftiga gaser och produkter, språkliga hinder, ekonomiska svårigheter, oro för arbetslöshet, brist på arbetsmiljöutbildning, dålig psykosocial miljö, risk för fall olyckor och en mängd andra riskfaktorer (McCurdy, 1995; von Essen & McCurdy, 1998; Myers et al., 2001). Enligt Fragar & Franklin (2000); Fragar & Houlahan (2002); Page & Fragar (2002) har de viktigaste riskfaktorerna inom jordbruket i Australien kopplats till; traktorer och andra maskiner, fyrhjulingar, dammar och vattendrag, djurhantering samt stress och självmord.

En annan studie av Fragar & Houlahan (2002) visar att barn löper störst risk att skadas i jordbruket samt att det finns tydliga belägg för högre skaderisker när det gäller yngre och äldre män (Lundqvist, 2012).

4.3.1 Skador vid användning av jordbruksmaskiner

Jordbruksmaskinerna är viktiga arbetsredskap, som utgör en betydande faktor rörande förekomsten av personskador i jordbruket. Maskiner, som har brister i utformningen och som är dåligt underhållna eller används på ett felaktigt sätt, ökar risken för tillbud i arbetet (McCurdy & Carroll, 2000). I en studie från Australien framgår det att skador i samband

med användning av jordbruksmaskiner står för 26 % av de skador som manliga lantbrukare åsamkar sig (Day et al., 2009).

4.3.2 Traktorrelaterade skador

Den vanligaste jordbruksmaskinen, som finns i princip på alla gårdar är traktorn. Avsaknad av störtlåge är en utbredd risk i USA där hälften av alla traktorer saknar detta (Bunn et al., 2008). En annan studie av Reynolds & Groves (2000) visar att cirka 200 personer sysselsatta inom jordbrukssektorn dör varje år till följd av traktorer som välter. De främsta orsakerna till vältningen är hög tyngdpunkt, bakhjulsdrift, felaktig dragkrok och ojämn terräng. Även i de skandinaviska länderna är tillbud och skador kopplade till traktorer ett utbrett problem även i Sverige där störtlåge är obligatorisk. Traktorer och motorfordon är de vanligast förekommande faktorerna i skaderapporteringen, men skador kopplade till vältningsrelaterade incidenter är betydligt färre (Lundqvist, 2012). I en studie genomförd i Polen visade det sig att 63 % av skadorna som inträffar i samband med traktorkörning sker då traktorn står stilla med motorn avstängd. Skadorna som uppstod var i form av knä- och vristskador (Gorgon et al., 2013).

4.3.3 Djurrelaterade skador

I Nordamerika har det genomförts undersökningar som visar att personskador i jordbruket där djur är inblandade sker mycket frekvent. Douphrate et al. (2009) rapporterar att tillbud som uppstår i samband med mjölkning står för nära 50 % av de totala skadorna bland djurskötare på mjölkgårdar. Risken för djurrelaterade skador är särskilt påtaglig vid arbete med hästar och nötkreatur, skaderisken är som störst då jordbrukare och djurskötare arbetar med flera stora tunga och starka djur (McCurdy och Carroll, 2000; Lundqvist, 2012). Även studien genomförd av Douphrate et al. (2009) stödjer detta.

4.3.4 Fallrelaterade skador

Vid skörd av frukt, underhåll av byggnader och underhåll av maskiner m.m. förekommer arbete på höjder över marknivån. Fallolyckor i samband med denna typ av arbetsuppgifter står för närmare en fjärdedel av personskadorna inom jordbruket i Nordamerika (Brison

& Pickett 1992; Zhou & Roseman, 1994; Nordstrom et al., 1995; Pickett et al., 1995; McCurdy & Carroll 2000). Enligt Nordstrom et al. (1996) är risken för fallskador högre för utländska arbetstagare jämfört med lokalt rekryterade arbetstagare, hela 2 % större risk per arbetad timme.

4.3.5 Barn och jordbruksrelaterade skador

I USA finns det cirka 1,3 miljoner personer yngre än 20 år som bor på gårdar (McCurdy & Carroll, 2000). I en studie, genomförd av Wright et al. (2013), rapporterades att det varje dag skadas 45 barn och att det var tredje dag omkommer ett barn i jordbruksrelaterade olyckor i USA. En studie utförd av Heyer et al. (1992) visade att 14-24 % av dödsfallen inom jordbruket drabbade barn under 16 år mellan åren 1986-1989.

Två faktorer, bland flera andra, som bidrar till barnarbete inom jordbruket kan vara familjens ekonomiska situation. Detta gäller särskilt bland migrerande lantarbetande familjer. Den andra faktorn kan vara bristen på lämplig barnomsorg vilket gör att föräldrarna tillåter sina barn att delta i de riskfyllda arbetsuppgifterna (Slesinger & Ofstead, 1993; Wilk, 1993). Maskiner, djur och fallolyckor är de viktigaste orsakerna som leder till att barn skadas i jordbruket (Stallones, 1989; Cogbill et al., 1985; Stueland et al., 1991, 1996; Swanson et al., 1987).

Jordbruket bör fokusera på att minska eller helt ta bort kontakten mellan barn och faror i jordbruksmiljön. Detta som ett steg i processen att förebygga personskador i jordbruket där barn är inblandade (Centre for Disease Control & Prevention, 1999). Tillämpningen av de lagar som rör barnarbete inom jordbrukssektorn har historiskt sett varit svagare i jämförelse med andra branscher. Detta trots att det finns många regler kring dessa frågor (McCurdy & Carroll, 2000; Lundqvist, 2012).

4.4 Förebyggande åtgärder av personskador

Folkhälsoinstitutet definierar olycksfall med ”en ofrivillig händelse karakteriserad av en snabbt verkande kraft eller annan påverkan som yttrar sig i form av kroppsskada”. Det

gäller att komma åt orsakerna bakom en skada för att sedan kunna arbeta förebyggande för att den inte ska upprepas igen. Syftet med att arbeta skadeförebyggande är att minska personskadorna.

4.4.1 Lantbrukssektorn

I lantbrukssektor kan det skadeförebyggande arbetet göras via arbetsmiljöundervisning på naturbruksgymnasium, gårdsvandringar, informera äldre jordbrukare om hur arbete på gården kan anpassas efter ens egna förändringar gällande arbetsätt och kapacitet och att bygga bort risker genom att bygga säkrare trappor eller sätta upp nedstörtningsskydd.

William Haddon Jr är en amerikansk skadeforskare som har presenterat en teori ”4E-teorin”. Den bygger på ”Education”- rådgivning och utbildning, ”Enforcement”- regler och lagstiftning, ”Engineering/Environment”- miljö, teknik- och produktdesign och ”Economy”- användningen av ekonomiska incitament (Haddon, 1980).

Utomlands arbetas det också med arbetsmiljö inom jordbruket. I Norge har man bland annat riktat in sig på rådgivning om miljö, hälsa och säkerhet på gårdarna. Detta genom en tjänst som kallas ”Lantbrukets HMS-tjänste” (Hälsa, Miljö & Säkerhet). I den verksamhetsplan som Norge tagit fram för 2007-2012 har man en nollvision gällande dödsolyckor med hänvisning till Kuopio-deklarationen som nämnts tidigare.

I Danmark arbetar man förebyggande inom Jordbrukets arbetsmiljöråd där ett av initiativen är ”Jord till bord” som är ett branschsammanlagt forum. Ett annat initiativ i Danmark är ”Lantbrukets säkerhetsbuss” där en arbetsmiljökonsult tillsammans med en rådgivare besöker gårdar. Arbetsmiljökonsulten bistår sedan lantbrukarna med rådgivning gällande systematiskt arbetsmiljöarbete, användning av checklistor, mätning av arbetsmiljöfaktorer, användning av personlig skyddsutrustning osv. Efter besöket får lantbrukaren en rapport gällande den arbetsmiljö- och säkerhetsmässiga standarden på gården.

Finland har en väl fungerande företagshälsovård inom lantbruk. Företagshälsovården får rådgivning av Arbetshälsointuitionen i Kuopio som fungerar som ett kunskapscentrum gällande arbetsmiljöfrågor.

USA har generellt en svagare arbetsmiljölagstiftning jämfört med Europa där bland annat Irland är mycket engagerade, däremot är lantbrukets arbetsmiljö högprioriterad då det är ett så pass speciellt område med mycket hög skadefrekvens gällande arbetsskador (Jordbruksverket, 2007:8).

4.4.2 Övriga branscher

Branscher som har kommit långt med arbetsmiljön på arbetsplatserna är bland annat byggbranschen. Stort fokus ligger på arbetsgivaren som genom sitt ledarskap lägger grunden till en god attityd och säkerhetskultur på arbetsplatserna. För att detta ska fungera är det viktigt att arbetsgivarna involverar och gör arbetarna delaktiga i säkerhetsarbetet på arbetsplatsen. Det är också viktigt att hålla säkerhetsarbetet levande genom att ta upp frågorna regelbundet på medarbetarsamtal och personalmöten för att sedan följa upp åtgärder i handlingsplaner.

Inom byggbranschen påpekar man att det enligt arbetsmiljölagen är arbetsgivaren som har det yttersta ansvaret gällande arbetsmiljön på arbetsplatsen och för att det ska fungera på en stor arbetsplats med många säkerhetsrisker måste det finnas chefer som är extrautbildade inom arbetsmiljö för att se till att det dagliga säkerhetsarbetet sköts på rätt sätt. Detta görs i samverkan med medarbetare och skyddsombud. Det är viktigt att medarbetarna är delaktiga i arbetsmiljön och låta de vara med och påverka, vilket kan göras genom undersökningar där de kan uppge faror med sitt arbete och föreslå åtgärder för att förebygga ohälsa och olyckor.

Nya yngre medarbetare på arbetsplatser är en stor olycksgrupp som byggbranschen belyser och poängterar därför att det är extra viktigt att ha en säkerhetsintroduktion för dem. De yngre saknar yrkeserfarenhet och har inte den fysiska och psykiska mognaden som en vuxen människa har. Detta leder till att de har svårare att göra säkerhetsmässiga bedömningar av risker och vad det kan bli för konsekvenser av de olika handlingarna som

utförs. När det gäller minderåriga ungdomar som t.ex. har praktik är det viktigt att det finns handledare utsedd. Handledaren ska vara vuxen och ha kunskap och erfarenhet av de aktuella arbetsuppgifterna. De ska också kontrollera att den minderåriga följer de säkerhetsinstruktioner denne har fått och se till att arbete ske på ett säkert sätt. Det ska vara tydligt vilka typer av risker som finns på arbetsplatsen och hur de ska göra för att skydda sig (En säker arbetsplats, 2013).

5. MATERIAL OCH METOD

5.1 Metodval

Datansamlingen genomfördes i två steg, en förstudie och en enkätstudie. Till förstudien användes en kvalitativ intervjuemetod vilken syftar till att mötet mellan den person som blir intervjuad och den som intervjuar ska resultera i en så unik konversation som möjligt. Genom att använda sig av den kvalitativa metoden ökar det möjligheten för forskaren (intervjuaren) att gå djupare och ta till sig rikligare information kring den uppsatta frågeställningen (Holme & Krohn Solvang, 1997). Metoden passar väl när forskaren vill intervju en mindre grupp för att sedan analysera resultatet och ge en mer detaljerad beskrivning av problematiken (Kvale & Brinkmann, 2014). Vid kvalitativa intervjuer är det viktigt att planera och tänka igenom intervjun noga innan den genomförs, detta för att inte frågorna ska kunna vinklas på olika sätt och tolkas annorlunda av andra personer som intervjuas (Widerberg, 2002).

I andra steget genomfördes en enkätstudie, till den användes en kvantitativ metod då den lämpar sig bäst när frågorna innehåller svarsalternativ med graderingar som till exempel lite, mindre eller minst (Trost, 2010). Metoden är också att fördra om den uppsatta frågeställningen berör parametrar som hur ofta, hur många eller hur vanligt (Trost, 2001)

5.2 Förstudie

Förstudien genomfördes för att undersöka de tilltänkta enkätfrågornas relevans. Detta gjordes genom att ställa frågorna till två slumpmässigt utvalda handledare, vilka skulle ha genomfört minst 10 aktiviteter.

Intervjuerna med handledarna i förstudien spelades in med hjälp av bandspelare, detta med handledarnas tillåtelse. Användningen av bandspelaren underlättade intervjun, då full fokus kunde läggas på att ställa frågor istället för att anteckna.

I slutet av intervjun fick handledarna möjlighet att själva framföra förslag på frågor de ansåg kunde vara bra att få svar på inför liknade projekt i framtiden.

Efter förstudien sammanställdes svaren, vilka i sin tur formulerades om till frågor i enkätstudien.

5.3 Enkätstudie

För att enklast nå ut till handledarna med enkätstudien införskaffades en licens på Survey Monkey. Survey Monkey (u.å) är ett internetföretag hos vilket man kan designa egna enkäter och formulär och enkelt skicka ut dem via mail till en önskad population. Genom att använda Survey Monkey var det lätt att se hur många handledare som svarat på enkäten och sedan analysera de inkomna svaren.

Enkäten skickades ut i februari 2014. Det skickades ut två påminnelser till alla handledare innan enkäten stängdes ner efter två månader.

5.4 Utformning av frågeformulär

Enkäten var baserad på svarsmaterial från förstudien. Resultatet blev 20 frågor med olika svarsalternativ och i slutet av enkätstudien gavs det möjlighet att frivilligt upplysa om aspekter som ansågs viktiga att framföra men som inte berörts i enkäten. Det fanns också möjlighet för handledarna att ange sin mailadress för att på så sätt kunna bli kontaktad och vidareutveckla intressanta svar.

Frågorna som var med i enkäten kan delas in i sju olika kategorier där följande ämnen berörs:

- Karakterisering av handledare
- Risker
- Rollen som handledare

- Ersättning
- Övrigt

Frågorna var formulerade på ett sätt där handledaren skall få tänka själv och inte ledas till att svara på ett visst sätt, se bilaga 1. De risker handledarna fick redogöra för i enkäten valdes ut från utbildningsmaterialet som handledarna fick under sin utbildning, under kapitlen ”Prioriterade områden”.

5.5 Urval

Urvalet genomfördes tillsammans med Anders Danielson (2013), projektledare för Säkert Bondförnuft. I kriterierna för vilka handledare som skulle bli uttagna sattes det upp att de måste ha utfört minst 10 aktiviteter. Selektion skedde med hjälp av register där handledarnas kontaktuppgifter fanns tillgängliga och antalet aktiviteter som de utfört. Anledningen till det icke-slumpmässiga urvalet, s.k. kvotering, var för att få så representativa svar som möjligt. Om de handledare som gjort färre än 10 aktiviteter deltagit hade svaren med största sannolikhet blivit annorlunda då de inte upplevt lika många situationer som de som gjort över 10 aktiviteter (Trost, 2001).

5.6 Svarsfrekvens

Totalt skickades enkäten ut till 68 personer varav 47 svarade. Detta ger en svarsfrekvens på 69 procent. Vid första utskicket av enkätstudien till handledarna upptäcktes ett fel som gjorde att enkätstudien fick stängas ner och öppnas upp på nytt. Innan felet upptäcktes hann ett fåtal handledare svara på enkäten. Alla handledare informerades om felet, och de som redan hade hunnit att svara uppmanades att gå in och besvara frågorna en extra gång då deras svar tyvärr försvann. Svarsfrekvensen hade troligtvis kunnat bli ännu högre om det funnits tillgång till uppdaterade mailadresser, då många var arbetsrelaterade och kom tillbaka vid utskick med information om att mailadressen inte fanns kvar.

5.6 Analys av material

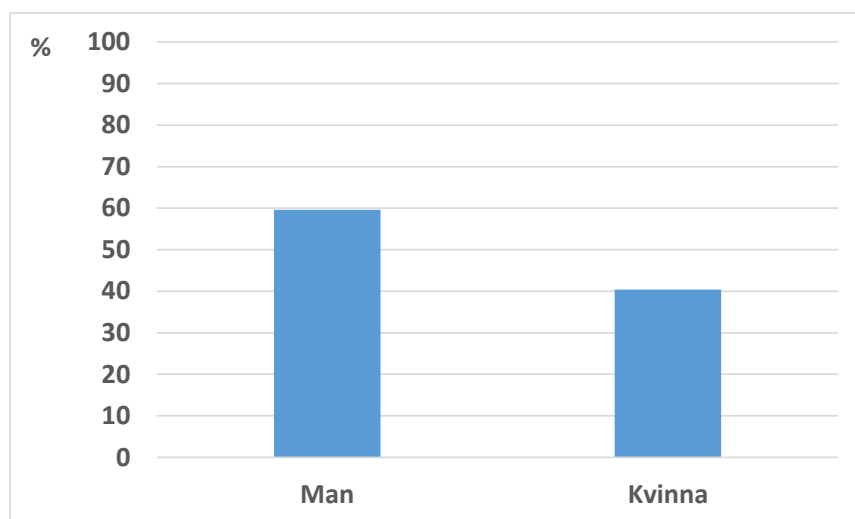
Efter att enkäten avslutades bearbetades enkätsvaren vidare i Excell i form av stapeldiagram (se resultat). Totalt blev det 33 stapeldiagram. Anledningen till att Excell använts var på grund av två anledningar. Den första var att diagrammen som skapades i Survey Monkey inte gick att utläsa på ett bra sätt då vissa frågor var utformade att handledarna skulle fylla i en del frågor i skriftform och att speciellt en av frågor innehöll många alternativ som skulle graderas, vilket gav ett otydligt diagram när alla svar var i samma diagram. Den andra anledningen var för att licensen för användningen av Survey Monkey hade gått ut när resultatet skulle bearbetas och gick därför inte att arbeta vidare med. Stapeldiagram som togs fram i Excell gjorde att resultatet lättare åskådliggöras, en del av frågorna i enkätstudien blev en eller flera stapeldiagram.

6. RESULTAT

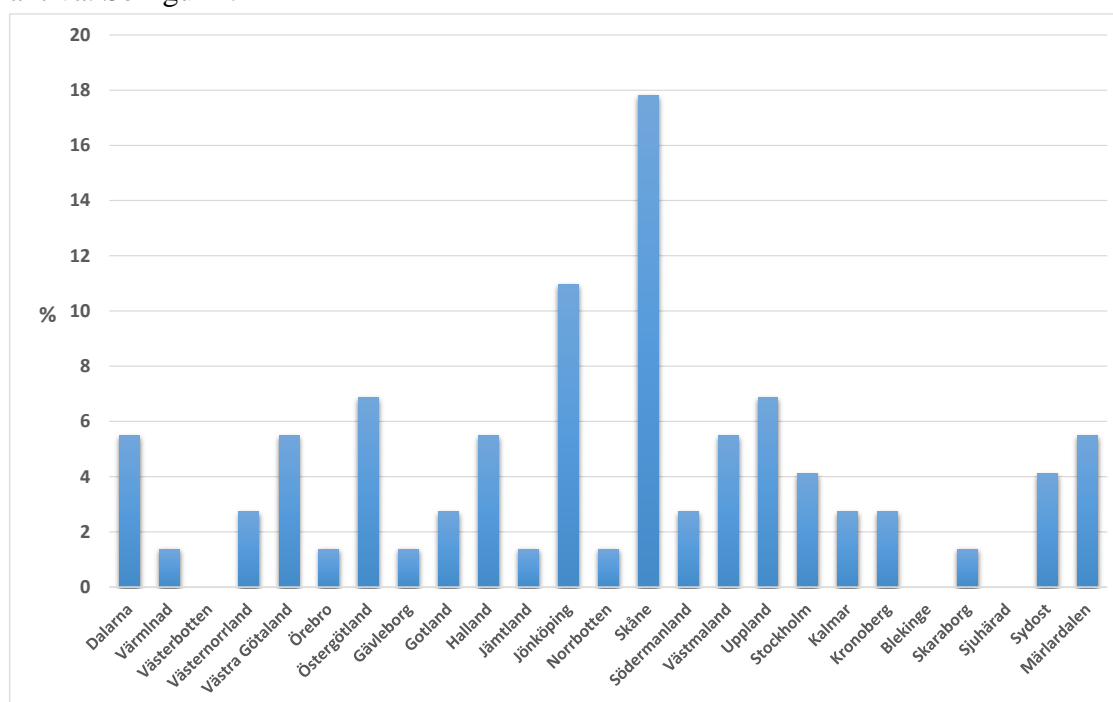
6.1 Karakterisering av handledare

Av handledarna som deltog i enkätstudien så var majoriteten män, se figur 1.

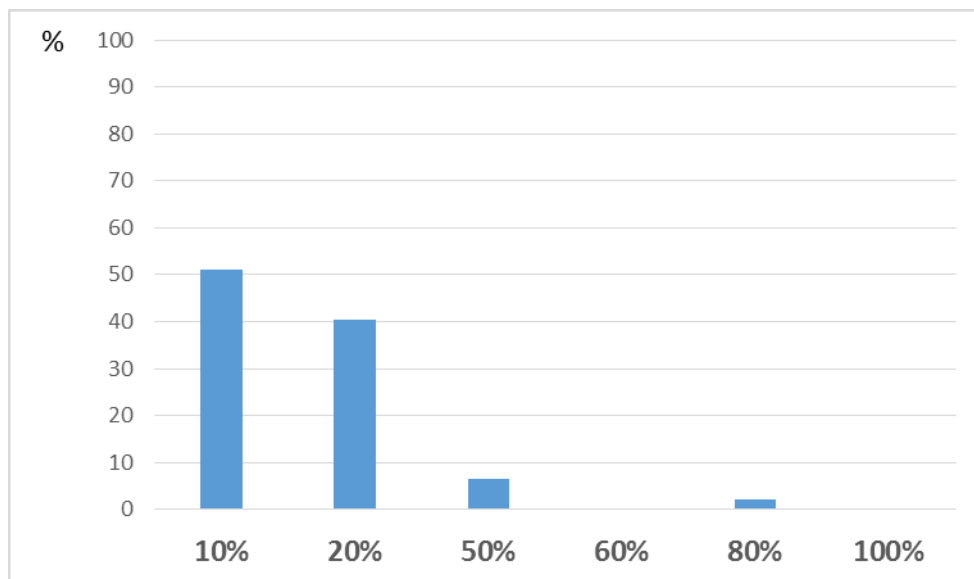
Figur 1. Kön.

Det har varit spridning i hela Sverige där handledarna utfört aktiviteter, men det landskapet som utmärker sig mest är Skåne, där nästan 18 % av handledarna har varit aktiva. Se figur 2.

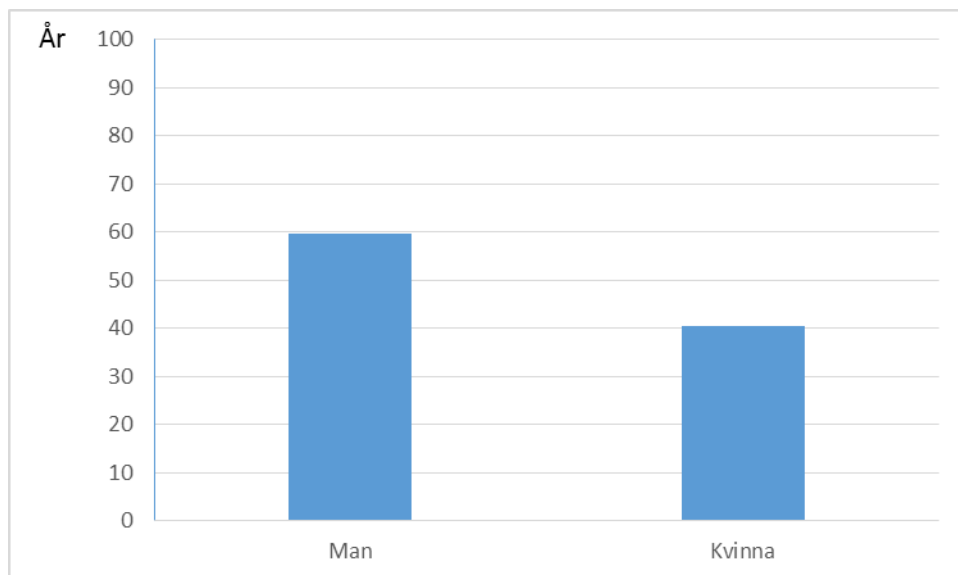
Figur 2. Regioner som handledarna har varit verksamma inom.

Majoriteten av alla handledare arbetade 10 % av en heltid med Säkert Bondförnuft under tiden de var aktiva, se figur 3.

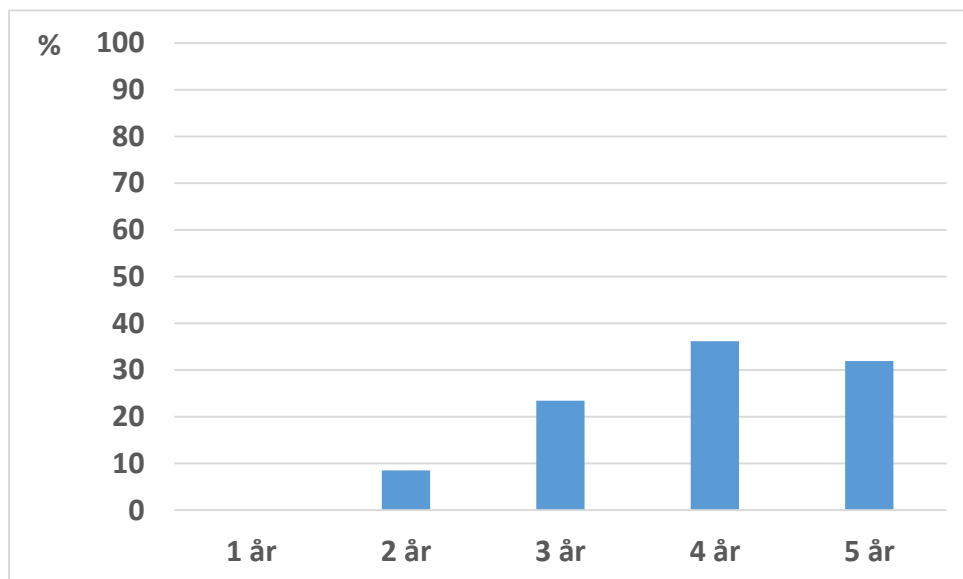
Figur 3. Sysselsättningsgrad.

Medelåldern av de manliga handledarna var 61 år och bland de kvinnliga deltagarna var medelåldern 50 år, se figur 4.

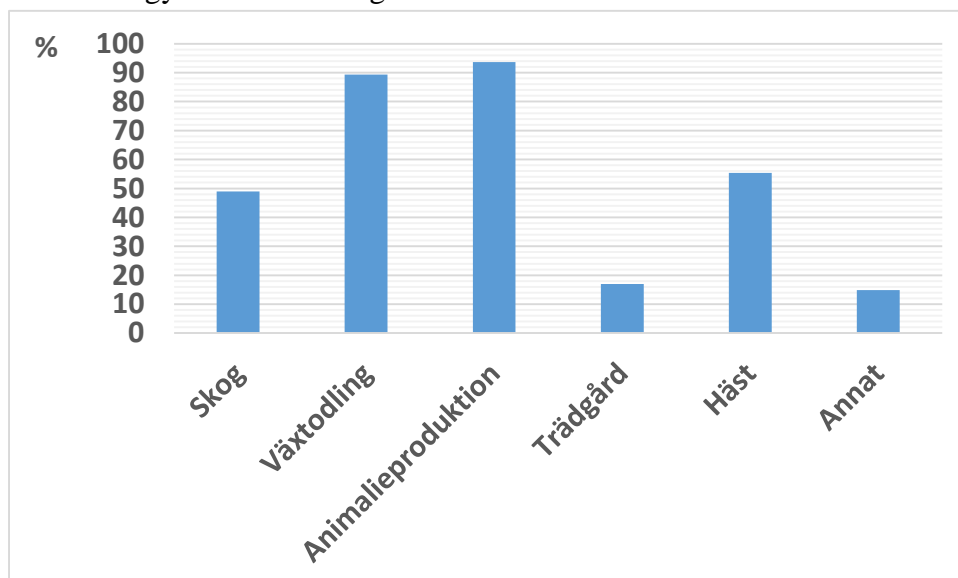
Figur 4. Medelåldern bland handledarna.

Under perioden 2009-2013 som Säkert Bondförnuft pågick som kampanj var de flesta av handledarna verksamma i 4 år, se figur 5.

Figur 5. Antal år som handledarna var verksamma inom Säkert Bondförnuft.

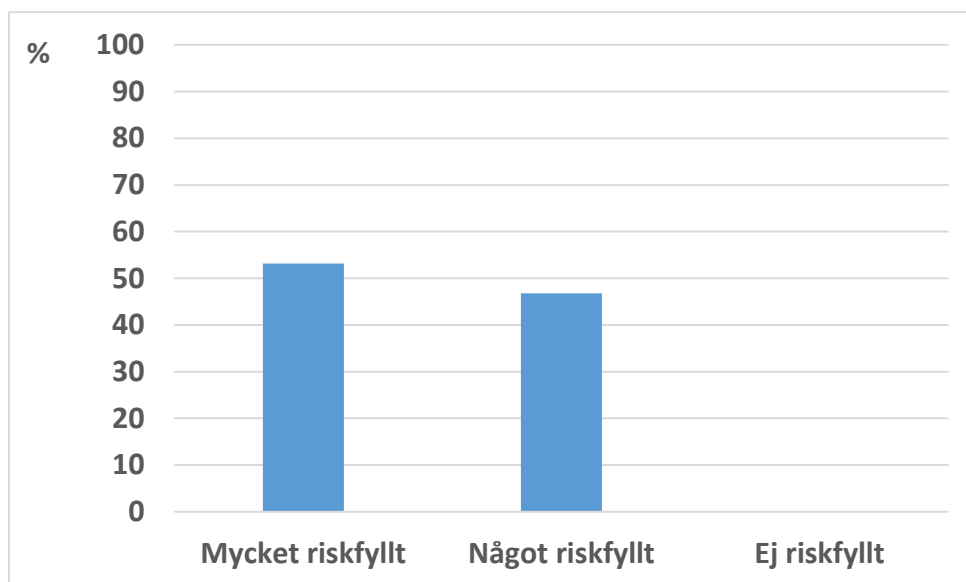
Resultatet av frågan visar på att de tre vanligaste produktionsgrenarna som handledarna har handlett inom var animalieproduktion, växtodling och häst, tätt efter kommer skog. Längst ner har vi trädgård och "annat" där handlarna angav att de hade handlett i produktioner som arbetar med entreprenad, byggnationer, minkfarmar och naturbruksgymnasium. Se figur 6.

Figur 6. Produktionsgrenar som handledarna har handlett inom.

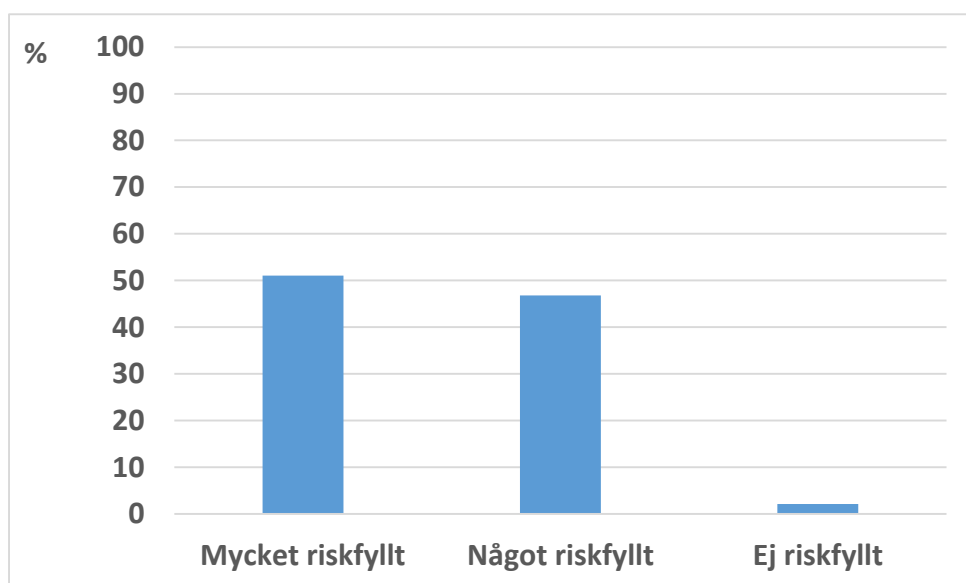
6.2 Risker

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med användning av stegar ute hos bönderna. Majoriteten anser att det finns risker med användning av stegar, ingen anser att det inte finns någon risk. Se figur 8.

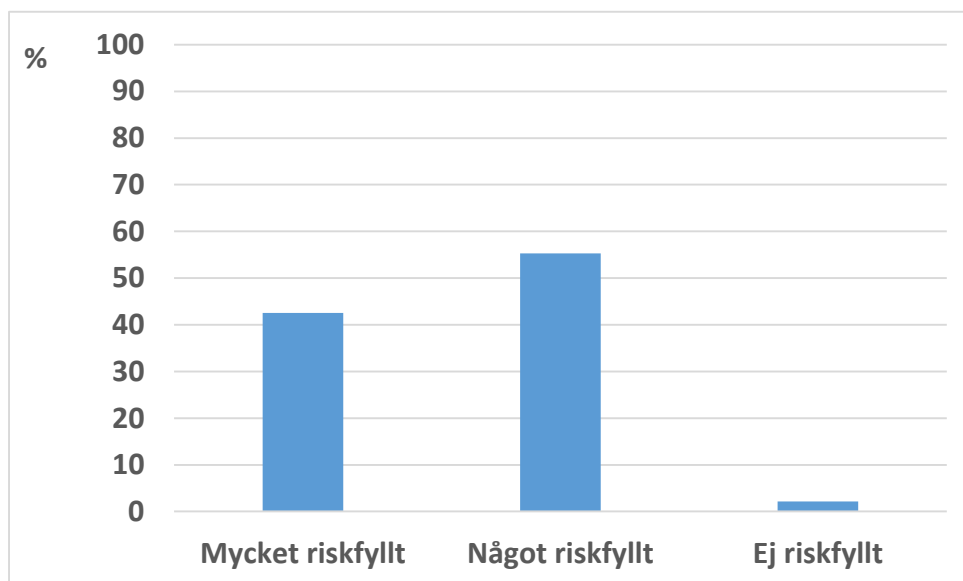
Figur 8. Risk med stegar.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med kraftöverföringsaxel ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls vid kraftöverföringsaxel. Se figur 9.

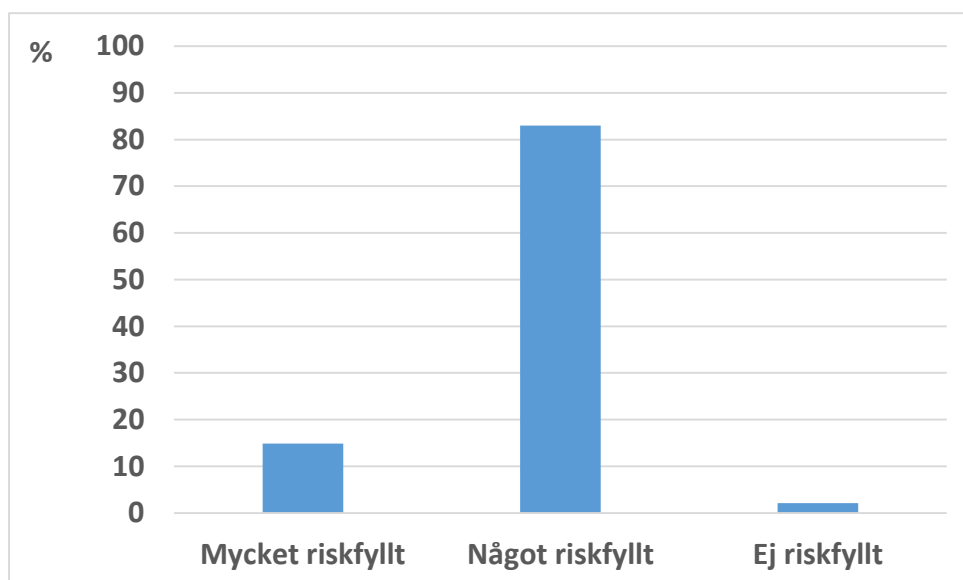
Figur 9. Risk vid kraftöverföringsaxel.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med att det fattas räckan ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls när det fattas räckan ute hos lantbrukarna. Se figur 10.

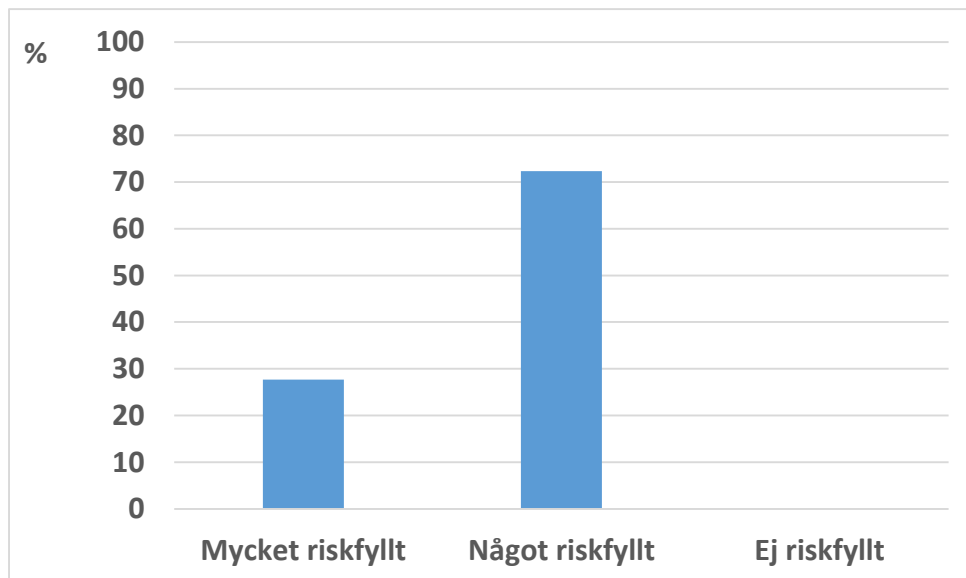
Figur 10. Risk för fallskador.

Här graderar handledarna att de tycker att det inte var ett jätte stort problem med risker och brister när det gäller foderhantering ute hos bönderna. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls vid foderhantering. Se figur 11.

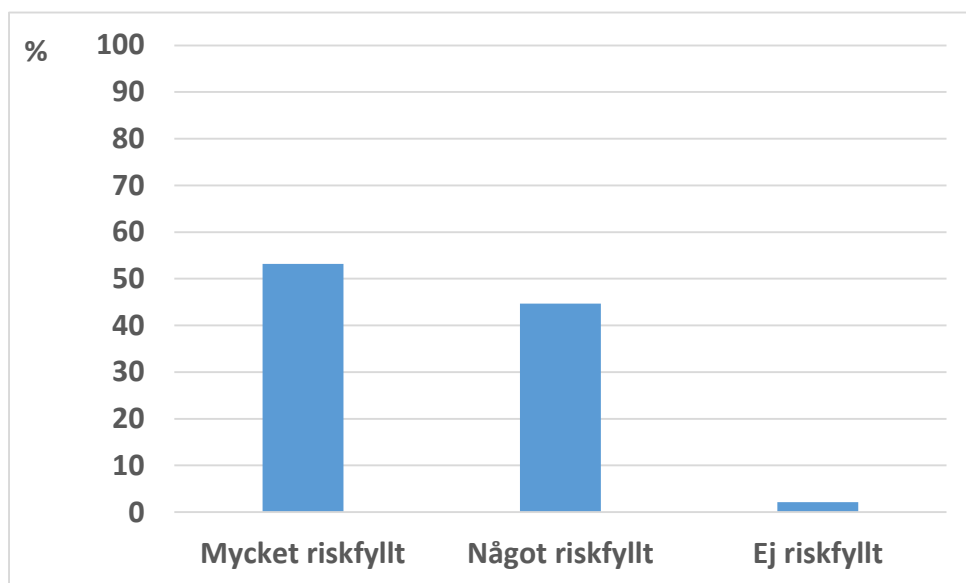
Figur 11. Risk vid foderhantering.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med klämskador ute hos bönderna. Handledarna anser att det finns ett problem med säkerheten, men att det inte var jätte stort. Ingen av handledarna tycker att det inte finns en risk med klämskador. Se figur 12.

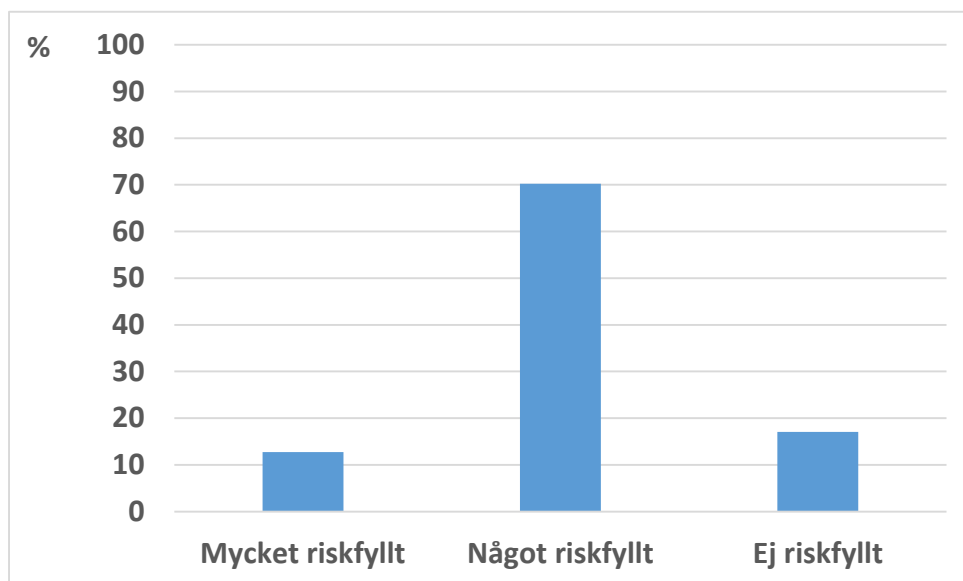
Figur 12. Risk vid klämskador.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med brist på reträttvägar ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls med brist på reträttvägar. Se figur 13.

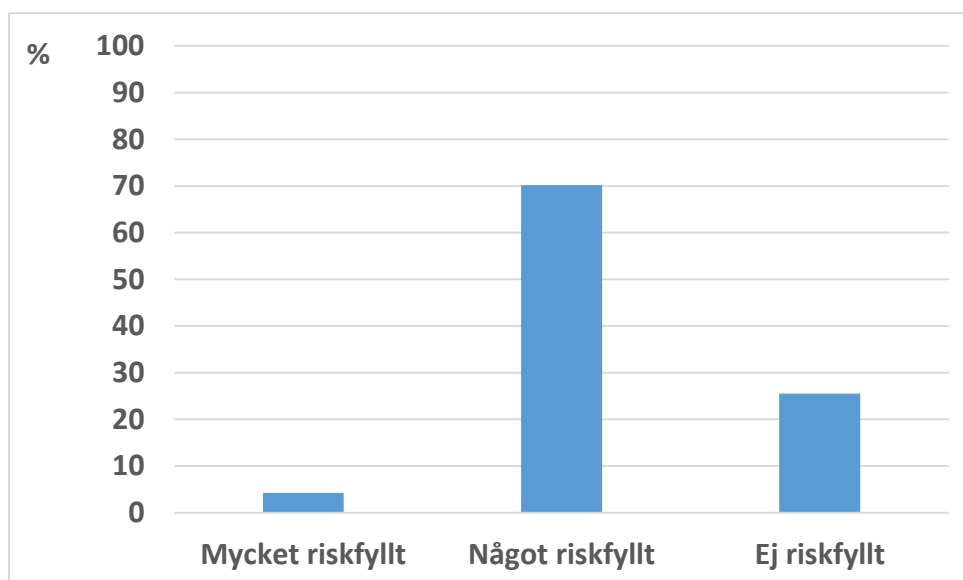
Figur 13. Risk vid brist på reträttvägar.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med eluttag ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Ett fåtal anger att de anser att det var mycket riskfyllt eluttag. Se figur 14.

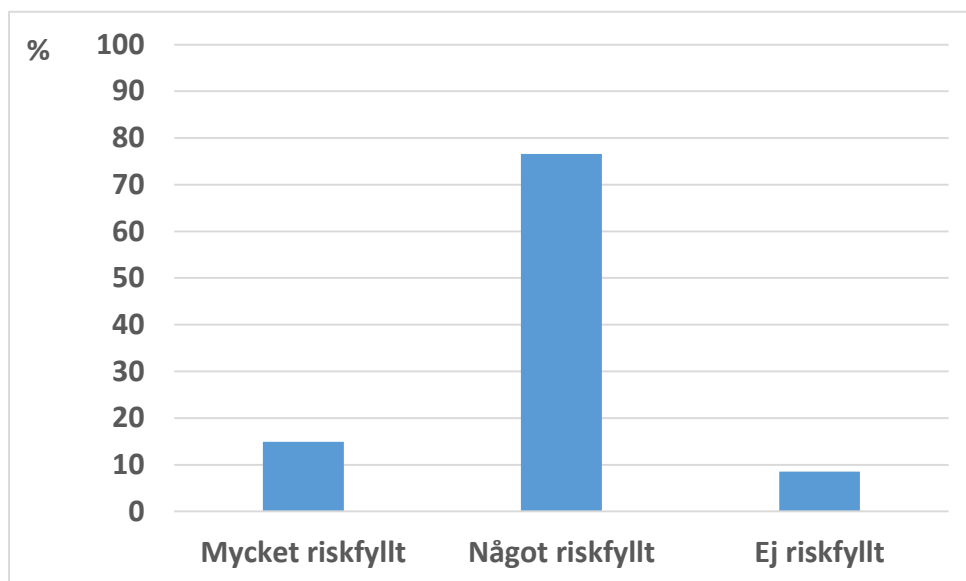
Figur 14. Risk med eluttag.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med hydraulslangar ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de anser att det var mycket riskfyllt med hydraulslangar. Se figur 15.

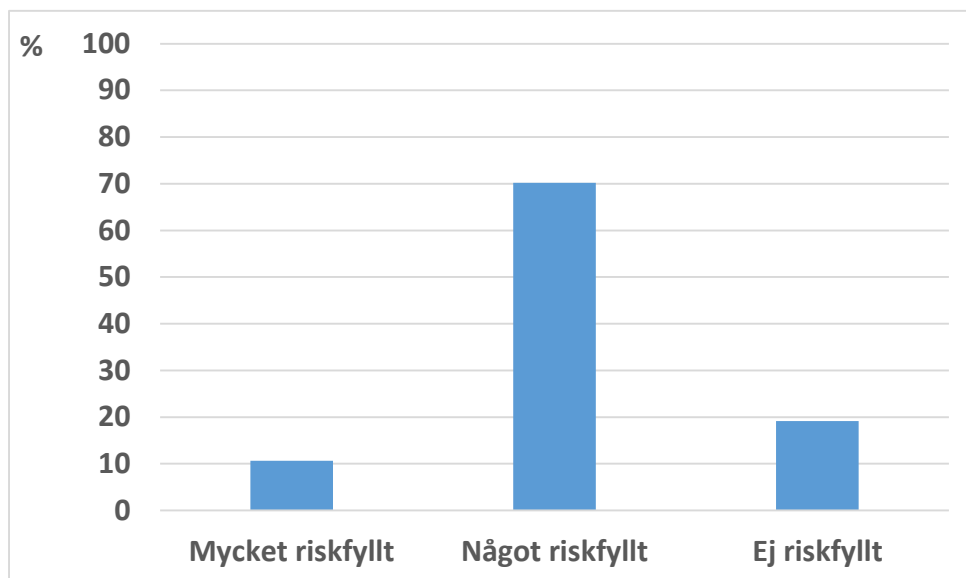
Figur 15. Risk med hydraulslangar.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med dålig belysning ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls med dålig belysning. Se figur 16.

Figur 16. Risk vid dålig belysning.

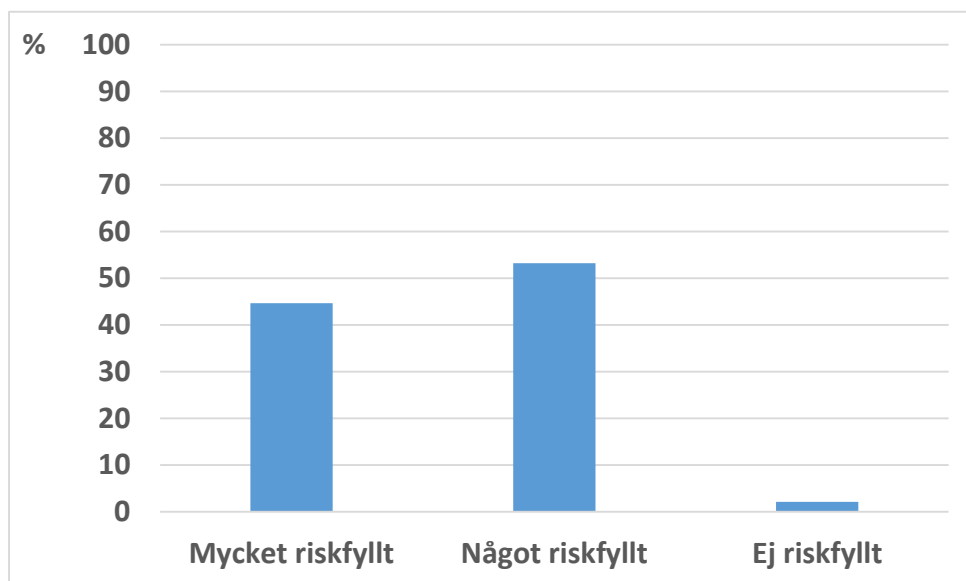
Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med dålig ventilation hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de anser att det var mycket riskfyllt med dålig ventilation. Se figur 17.

Figur 17. Risk med dålig ventilation.

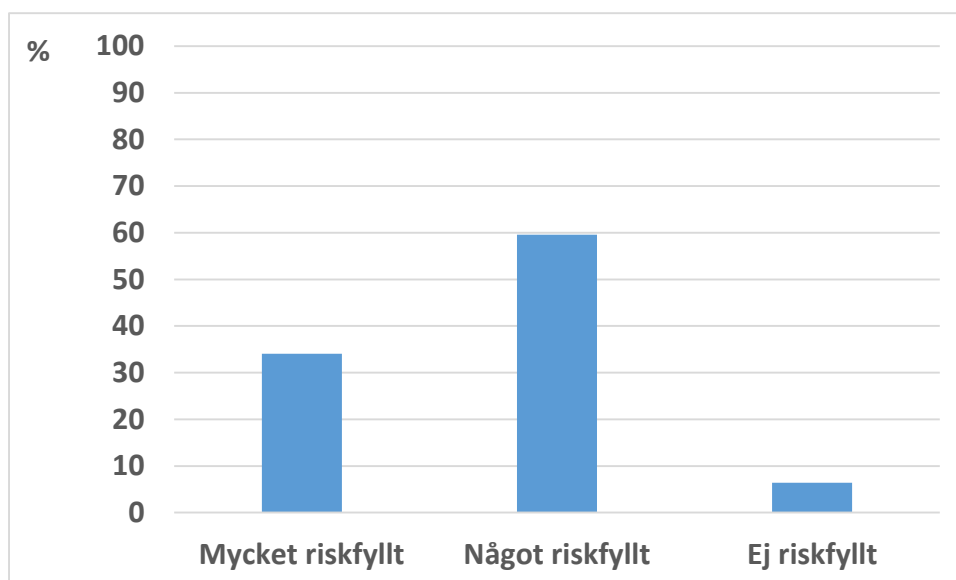

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med användning av motorsåg ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls med användning av motorsåg. Se figur 18.

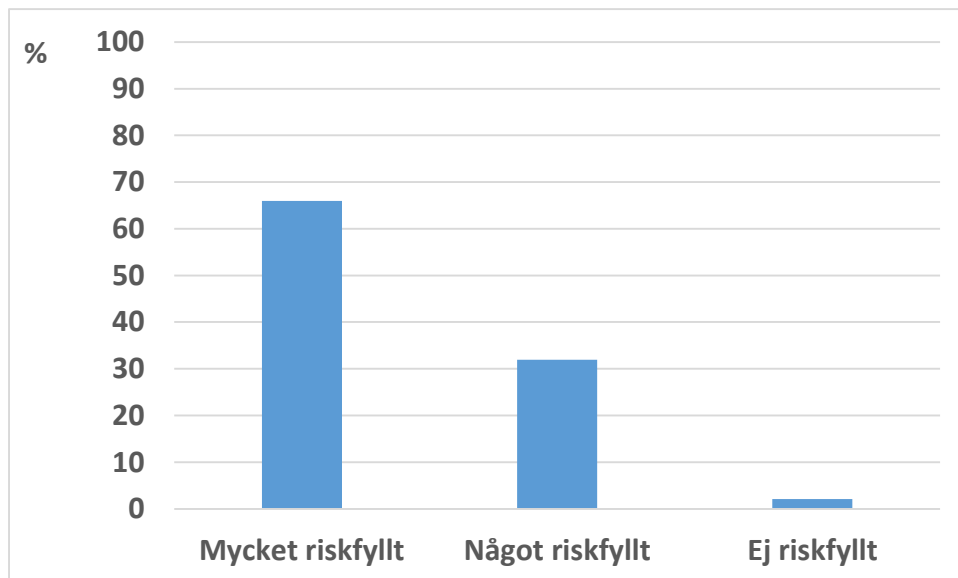
Figur 18. Risk med motorsåg.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med vedklyvning ute hos bönderna, men att det inte var något stort problem. Endast ett fåtal anger att de inte ser någon risk alls med vedklyvning. Se figur 19.

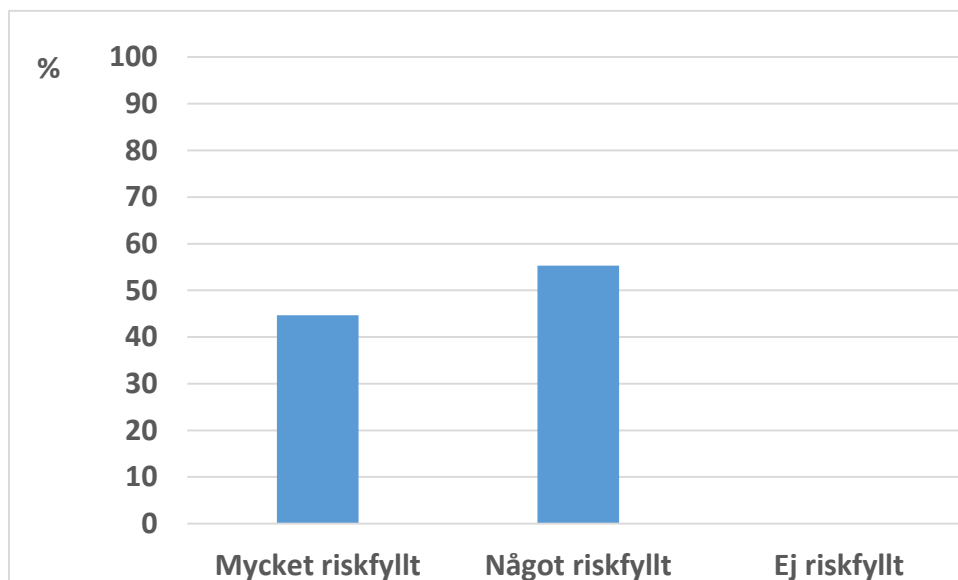
Figur 19. Risk vid vedklyvning.

Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med stress. Stress har blivit ett allt mer förekommande problem hos bönderna både vad det gäller ekonomiskt och tidseffektivt vilket var något de flesta av handledarna har angett som ett stort problem. Majoriteten av angav att de anser att stress var en risk, se figur 20.

Figur 20. Risk vid stress.

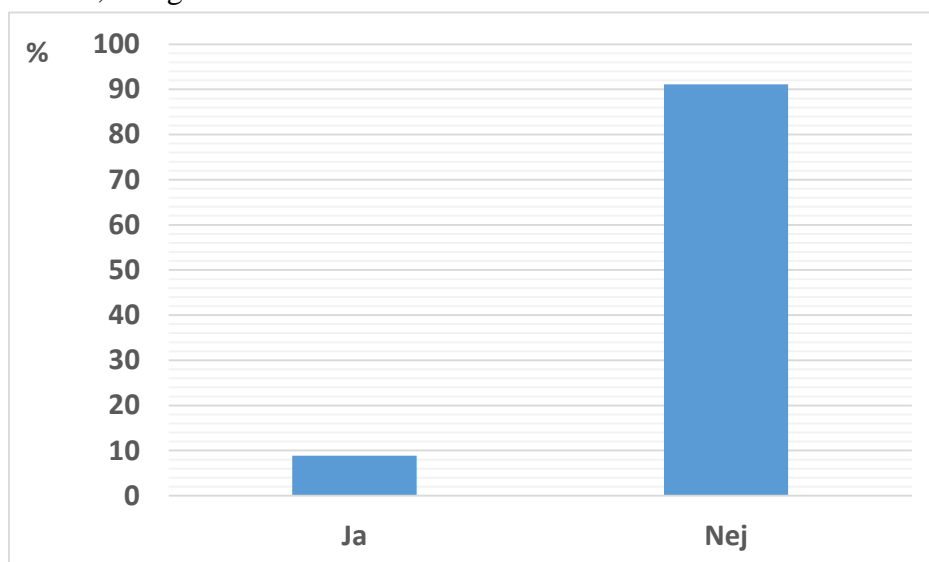
Här graderar handledarna att de tycker att det finns risker och brister med rörliga maskiner, se figur 21.

Figur 21. Risk med rörliga maskiner.

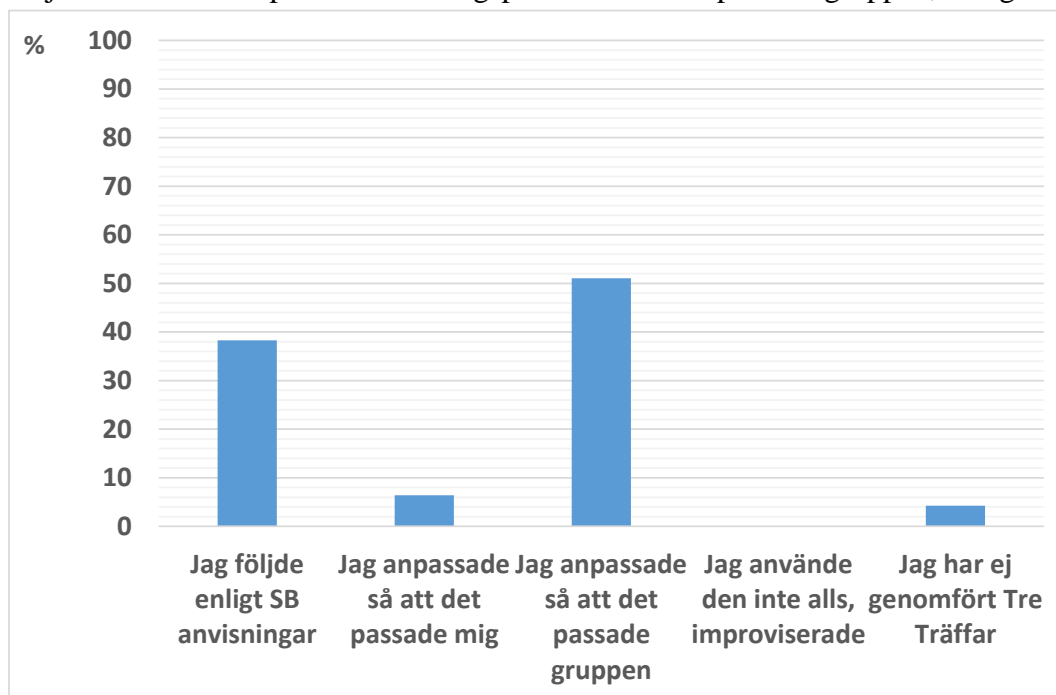
6.3 Rollen som handledare

Här angav majoriteten av alla handledare att de inte tyckte att det var svårare att handleda inom någon speciell produktionsgren. De som angav att de tyckte det var svårare, svarade att de tyckte det var svårt att handleda inom de produktionsgrenar, som de inte hade någon praktisk erfarenhet av innan. Häst och animalieproduktion var något som de tyckte var svårast, se figur 7.

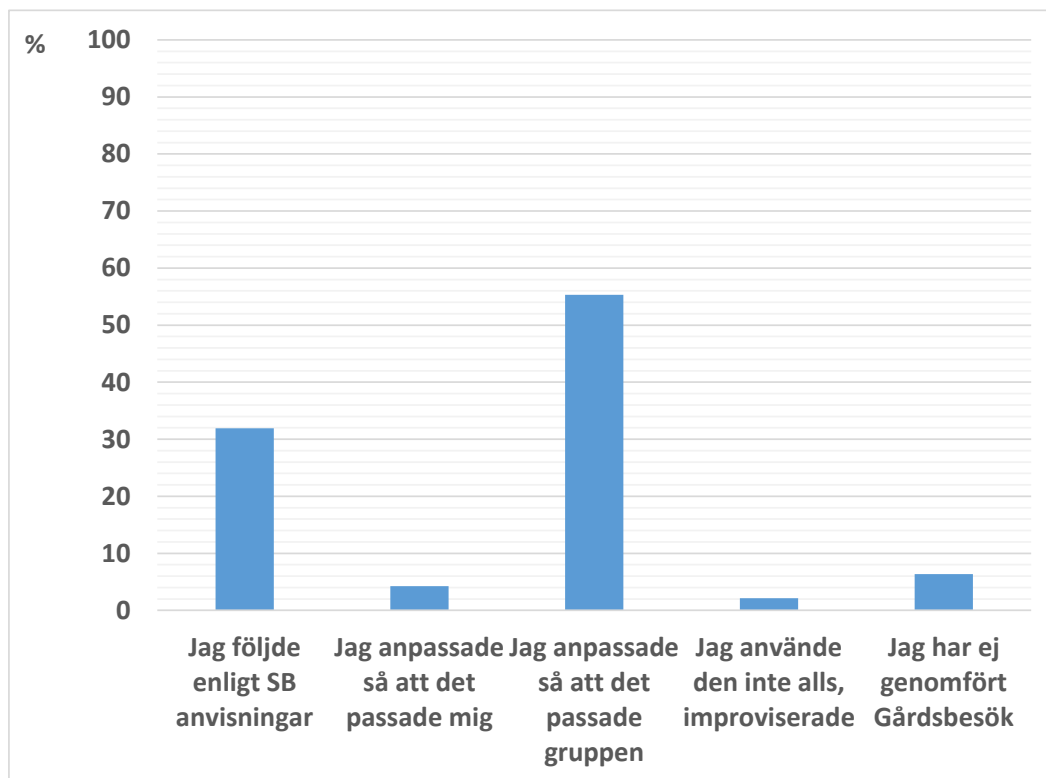
Figur 7. Svårt att handleda olika produktionsgrenar.

På frågan hur noga handledarna följde handlingsplanen under Tre Träffar, svarade majoriteten att de anpassade handlingsplanen så att det passade gruppen, se figur 22.

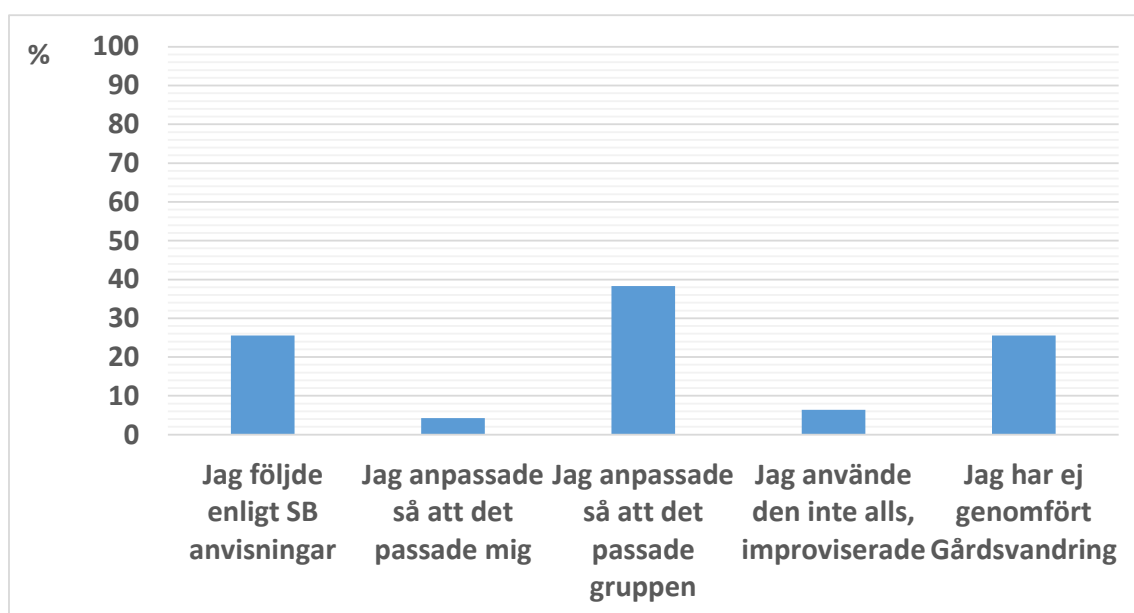
Figur 22. Handlingsplan Tre Träffar.

På frågan hur noga handledarna följde handlingsplanen under Individuella Gårdsbesök, svarade majoriteten att de anpassade handlingsplanen så att det passade gruppen, se figur 23.

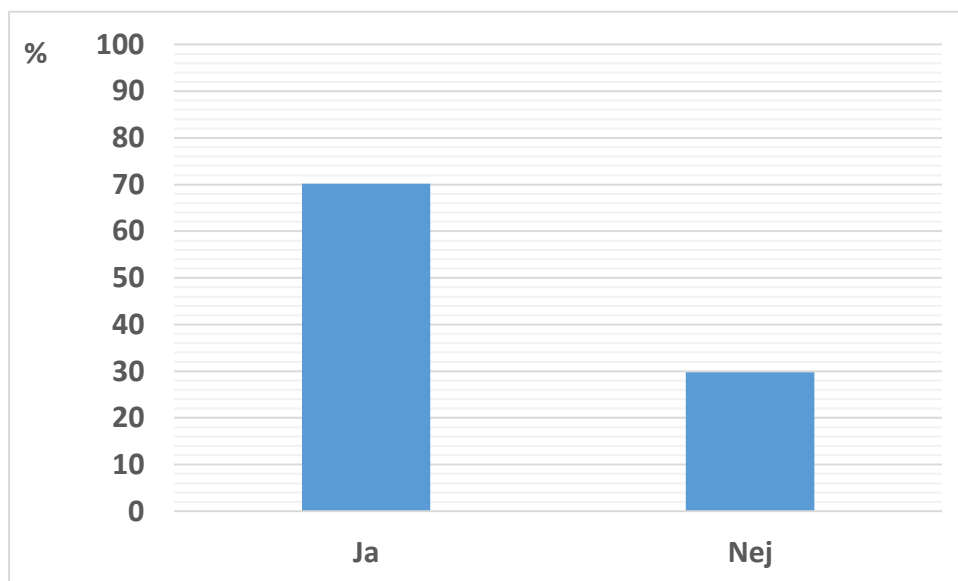
Figur 23. Handlingsplan Gårdsbesök.

På frågan hur noga handledarna följde handlingsplanen under Gårdsvandringarna, svarade majoriteten att de anpassade handlingsplanen så att det passade gruppen, se figur 24.

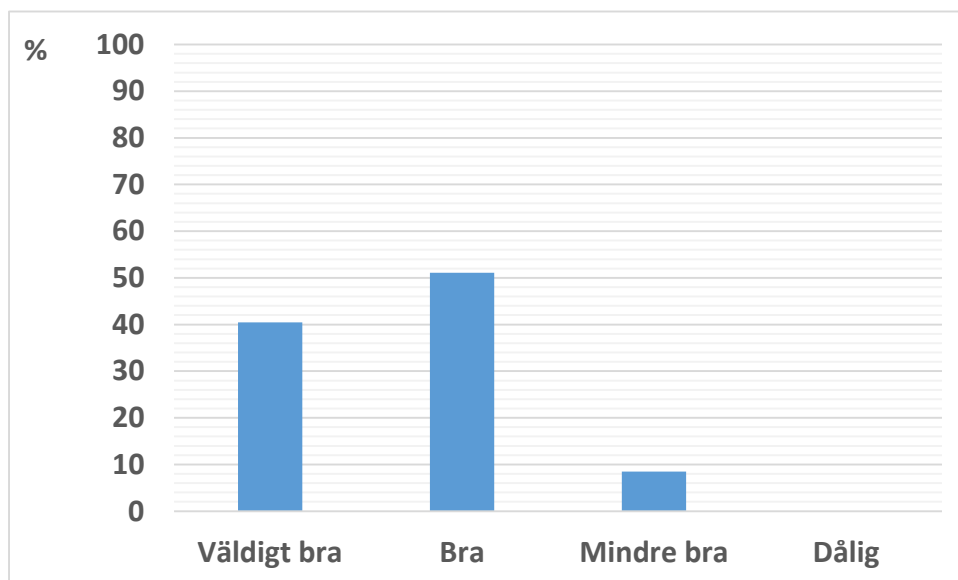
Figur 24. Handlingsplan Gårdsvandringar.

De flesta av handledarna känner att de har haft tillräcklig kunskap för att ha varit en bra handledare. ”Känner du att du har haft tillräcklig kunskap om säkerhetsfrågor för att vara en bra handledare”, se figur 25.

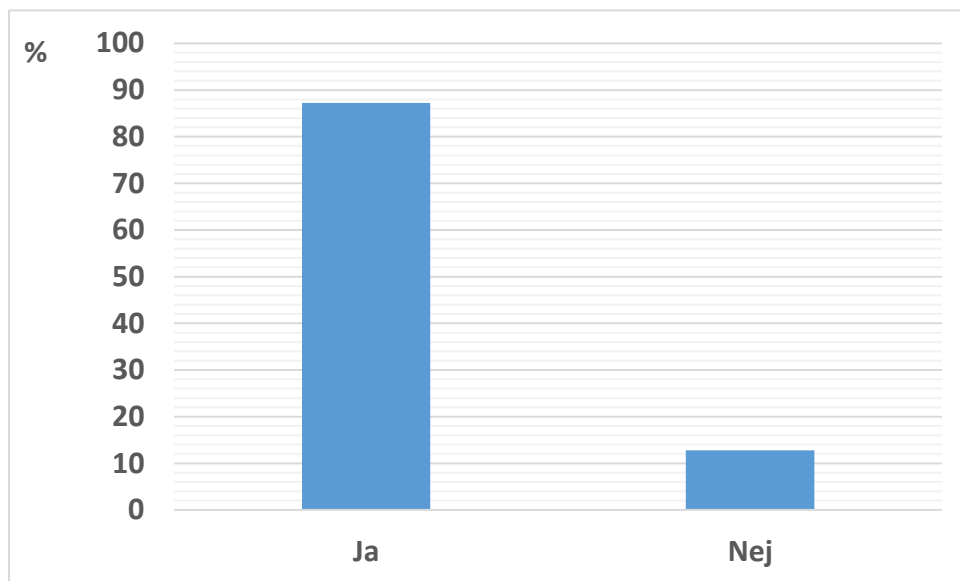
Figur 25. Tillräcklig kunskap för att vara en bra handledare.

Här graderar handledarna hur de själva har upplevt kontakten mellan handledarna sinsemellan, majoriteten anser att kontakten har varit bra, se figur 26.

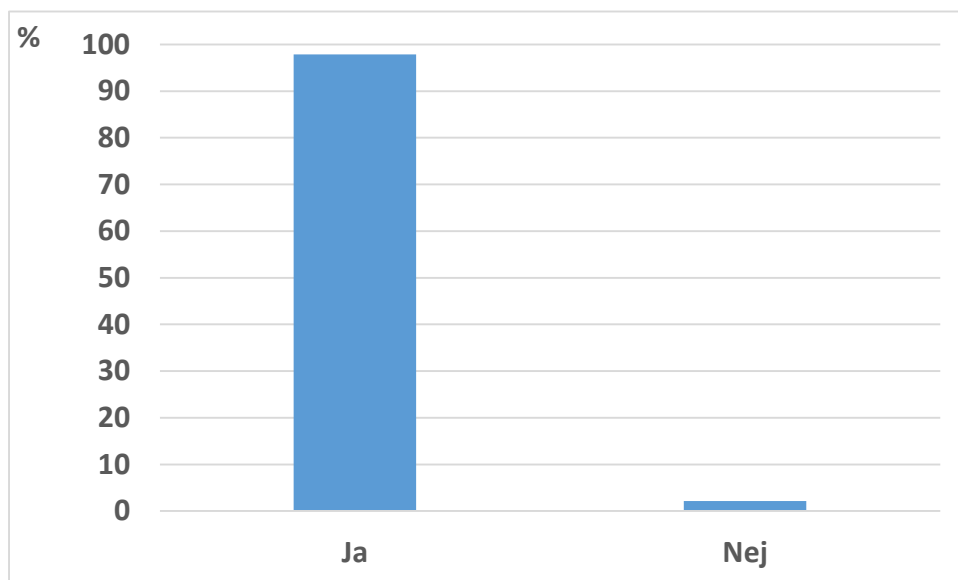
Figur 26. Kontakten mellan handledarna.

På frågan om handledarna anser att kontakten med regionssamordnarna har fungerat bra svarade majoriteten ja, kontakten har varit bra, se figur 27.

Figur 2. Kontakten med regionssamordnaren har fungerat bra.

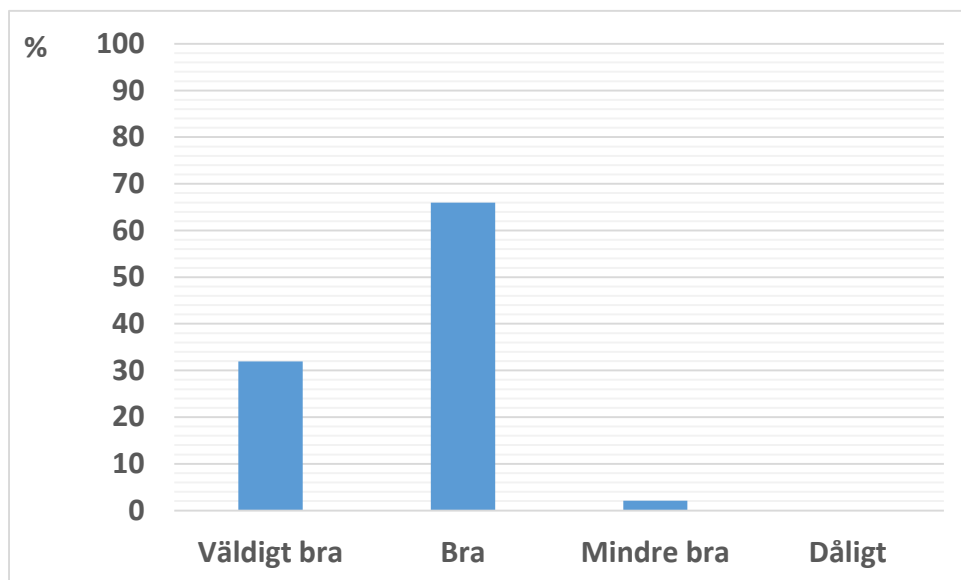
Här svarade handledarna om de har känt sig tillräckligt trygga för att leda aktivisterna och stå framför folk, det var endast ett fåtal som inte kände sig, se figur 28.

Figur 28. Känt sig trygga att leda de aktiviteter som dem har gjort.

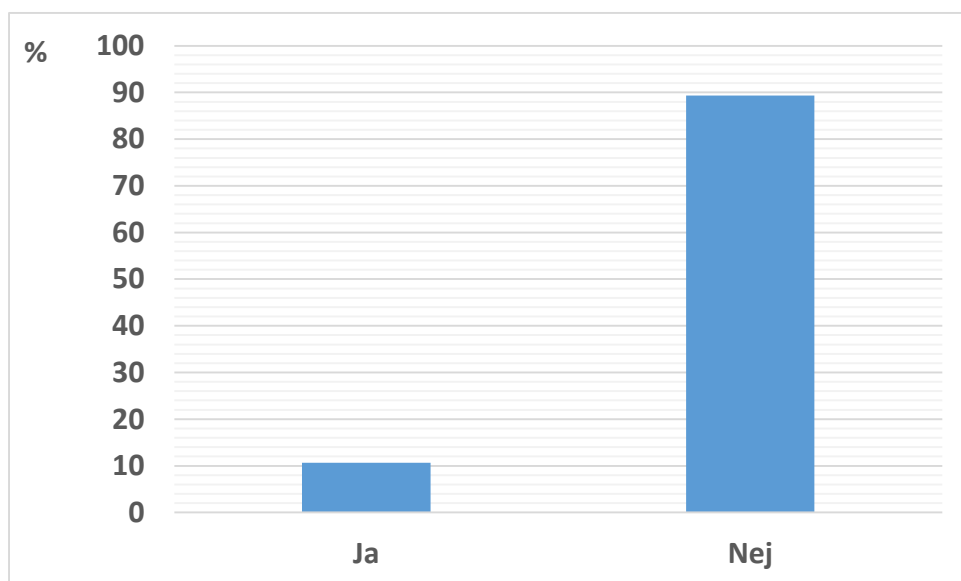
6.4 Utbildningsmaterial

Här graderar handledarna om hur materialet i pärmen har varit att handleda. Majoriteten tycker att pärmen har varit bra, se figur 29.

Figur 29. Utbildningsmaterialets kvalitet.

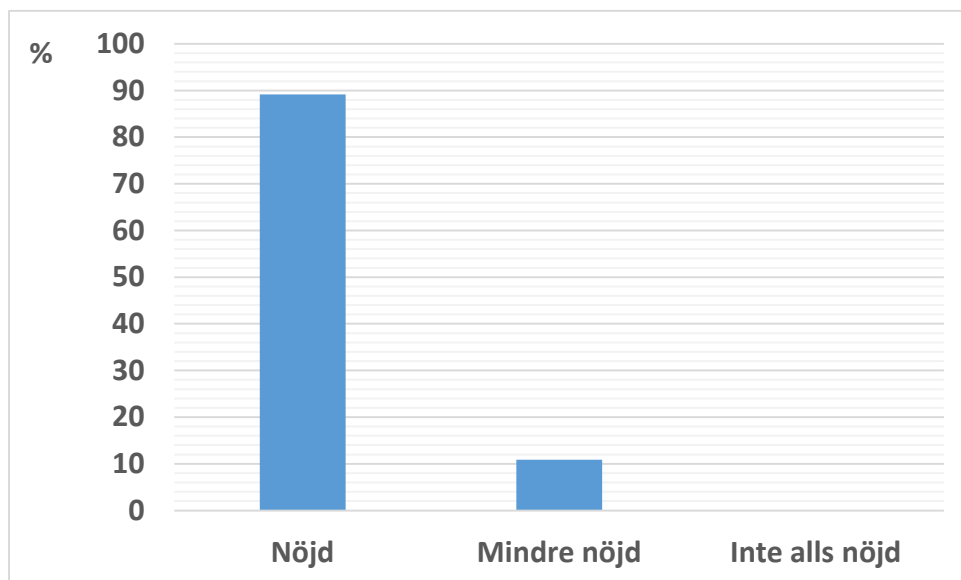
På frågan om handledarna hade önskat att undervisningsfilmen skulle ha varit indelad helt efter produktionsgren svarade majoriteten, se figur 32.

Figur 32. Önskan om att undervisningsfilmen skulle ha varit indelad efter produktionsgren.

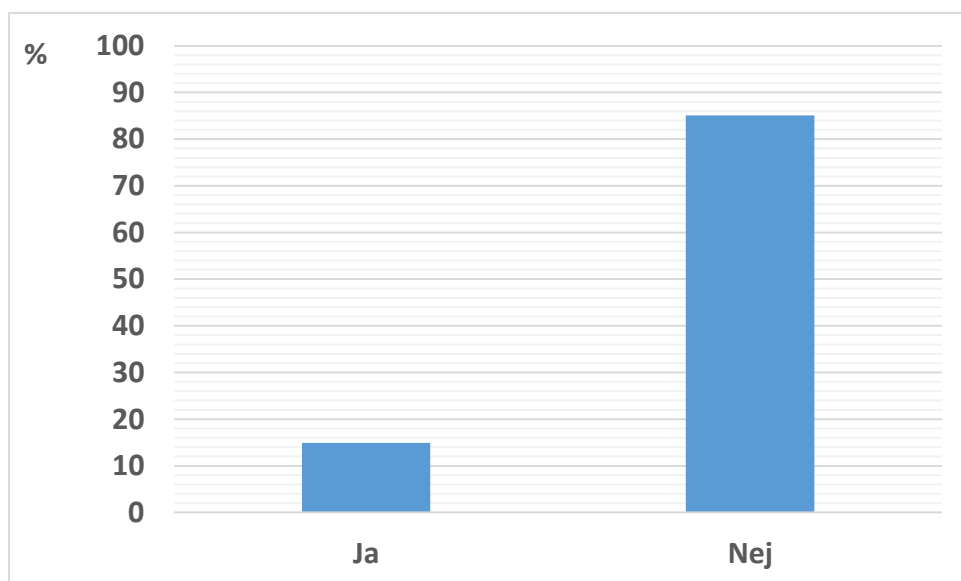
6.5 Ersättning

Här graderar handledarna om de har känt sig nöjda med den ersättning de har fått har att hålla i olika aktiviteter. Majoriteten var nöjda med den ersättning de, se figur 30.

Figur 30. Ersättning för utfört arbete.

På frågan om handledarna skulle ha ansträngt sig mer på aktiviteterna om de fått mer i ersättning svarade majoriteten, se figur 31.

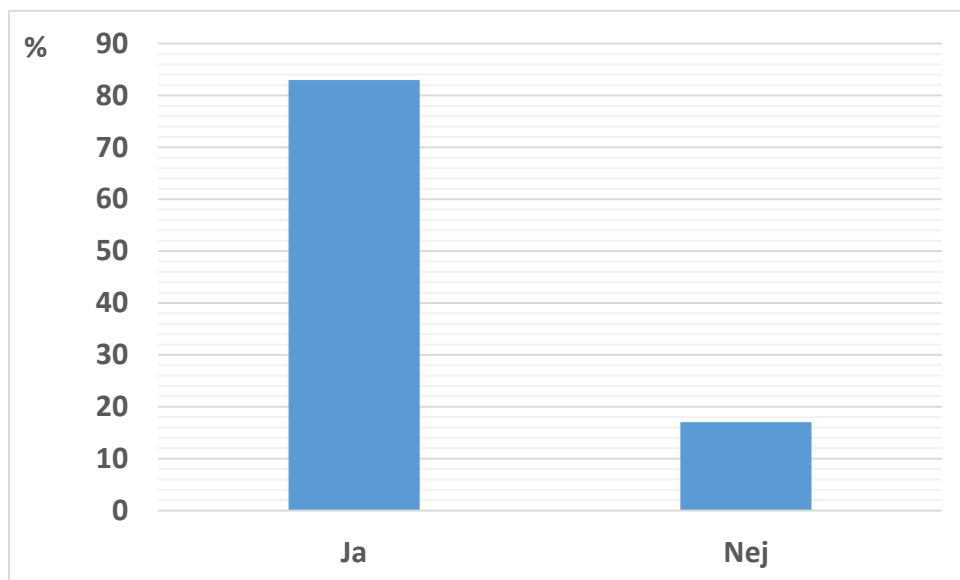

Figur 31. Om handledarna hade ansträngt sig mer vid högre ersättning.

6.6 Övrigt

På frågan om handledarna anser att det finns behov för en säkerhetskurs med böndernas respektive svarade majoriteten ja, se figur 33.

Figur 33. Behov av en säkerhetskurs för böndernas respektive.

7. DISKUSSION

7.1 Risker

Den enkätstudie som gjordes för att ta reda på hur handledarna har upplevt sin tid under projektet Säkert Bondförnuft och vilka säkerhetsrisker de ansåg fanns hos lantbrukarna stämde bra överens med litteraturen. Av de 14 risker som handledarna fick gradera i enkätstudien var det endast några få eller inga alls som angav att de inte ansåg att det fanns någon risk med en del av momenten. Det handledarna ansåg var minst riskfyllt var dålig ventilation och hantering av hydraulslangar. Dessa två risker var inget man lägger märke till i första taget, men när risken väl uppstår kan den orsaka stora förödelse t.ex. vid en gasläcka i en verkstad med dålig ventilation eller när man kör ett tungt ekipage på vägen och hydraulslangen till bromsarna går sönder.

Det finns en rad olika risker inom lantbruket. I enkätstudien har risker i samband med nedanstående moment berörts:

- Stegar
- Kraftöverföringsaxlar
- Fallskador
- Foderhantering
- Klämskador
- Reträttvägar
- Eluttag
- Hydraulslangar
- Dålig belysning
- Dålig ventilation
- Motorsågar
- Vedklyvning
- Stress
- Rörliga maskiner

Det moment som handledarna ansåg var mest riskfyllt var stress. Stress är något som lantbrukare utsätts för dagligen och är kroppens reaktion på att antingen fly eller kampa. Om man inte låter kroppen återhämta sig efter stressande situationer kan det bland annat leda till kronisktrötthet, förhöjt blodtryck och i värsta fall hjärtinfarkt (Vårdguiden 1177, 2014).

Idag blir lantbruken större och större, ekonomin kan i vissa fall vara svag, vilket gör det svårare att hålla anställda. Detta gör att en högre arbetsbörda läggs på mindre personal, eller ingen personal alls, då lantbrukarna i många fall är egenföretagare. Vid stress utsätter man sig själv för större risker och däribland även andras säkerhet. En av handledarna tar upp en intressant reflektion gällande stress, ekonomi och maskin säkerhet, ”*Största risken bedömer jag är en kombination av dålig ekonomi och efterföljande stress, där man gör mer och mer själv och närmar sig väggen. Bättre ekonomi hade minskat många felbeslut och möjliggjort bättre underhåll av maskiner mm*”

Litteraturstudien berör ”särskilt utsatta grupper” där äldre, barn och utländsk arbetskraft tas upp. Dessa grupper hade varit intressanta att ta upp i enkätstudien och se vad handledarna hade för erfarenheter kring dessa, då bland annat utländsk arbetskraft är något som har ökat på de svenska lantbruken. Enligt en rapport från SLU framkommer det att en av de största riskerna utländsk arbetskraft utsätts för är stress som i sin tur kan leda till psykologisk ohälsa (Zachrisson et al., 2015). En av handledarna skriver så här, ”*Det finns flera risker som inte tagits upp Barnsäkerhet Kemikalier Traktor/fordon/fyrhjuling*”. I lantbruket finns det risker med nästan allt och det finns inte möjlighet att ställa alla frågor gällande risker i den enkäten som gjorts.

7.2 Handledarnas erfarenheter av Säkert Bondförnuft

Majoriteten av handledarna som deltog i enkätstudien var män, 60 %, och resterande 40 % var kvinnor, med spridning nästan över hela landet. Drygt hälften av handledarna som svarade på enkäten var verksamma i Skåne, ingen av de svarande handledarna var verksam i regionerna kring Västerbotten, Blekinge och Sjuhärad. Många av handledarna var verksamma under hela projekttiden som varade i 5 år och en del har efter projektets

slut skrivit nya kontrakt för att arbeta vidare som konsulter. Under projekttiden arbetade de flesta 10 % av en heltidstjänst, endast 2 % arbetade 80 % av en heltidstjänst. Det är intressant att reflektera över vad handledarna ansett ingått i de procenten de angett. Många har med största säkerhet arbetat mer när de var som mest aktiva men det kan vara svårt att klassificera allt nedlagt arbete som just arbete. Det som ingår i själva arbetet är alla förberedelser, ringa och svara i telefon, en del har varit ute på mässor, besökt naturbruksgymnasium, genomfört de tre olika aktiviteterna samt ringt och haft återkoppling efter utförda besök.

De vanligaste produktionsområden handledarna handlett inom var animalieproduktion, växtodling och häst. Inte långt därefter kommer skog följt av trädgård och övrigt. Det som är intressant var att de som angav att de tyckte det fanns svårigheter att handleda inom vissa produktionsgrenar oftast uppgav animalieproduktion och hästhållning. Det tror jag beror på att animalieproduktion är så brett med olika produktionsgrenar och mycket teknik i form av bland annat fodersystem. Att hästhållning tas upp tror jag beror på att många av handledarna själva är lantbrukare eller har lantbrukarbakgrund men inte många har erfarenhet av hästhållning i större skala som t.ex. ridskoleverksamhet. En handledare uppgav att han hade genomfört ett gårdsbesök på en fruktodling, vilket han själv inte hade någon som helst erfarenhet av. Detta kan leda till att man då som handledare själv inte upptäcker alla risker på gården. Det som då är viktigt är att lyssna på lantbrukarna och diskutera sig fram till de olika arbetsmomenten som utförs för att sedan gå igenom de risker som de kan innebära.

De flesta handledarna känner att de har haft tillräckligt med kunskap för att vara en bra handledare, ca 30 % känner dock att de saknade kunskap för att vara tillräckligt bra. En av handledarna önskade bättre information och utbildning i början och en annan skriver så här i enkäten, ”*Under utbildningen skulle man ha fått lite mer praktiska problem och vad säger lagen och försäkringsbolagen. Nu fick man utgå från egen erfarenhet och vad man trodde var rätt. Visserligen så gick det ganska bra men ändå*”. Majoriteten av de handledare som känner att de saknar kunskap för att vara en bra handledare nämner att de saknar kunskap om regler som rör arbetsmiljön inom lantbruk. De känner också att de har varit trygga i att leda aktiviteterna som de har utfört och att stå inför folk, endast 2 % har angett att de inte kände sig trygga. En av anledningarna att inte känna sig trygg skulle

kunna vara att åka ut till lantbrukare som bor väldigt avsides ute i skogen om något skulle hända eller att tycka det var jobbigt att stå och prata inför många personer, men av de svaren som kommit in var det ingen som har angett detta, vilket är ett gott tecken.

Vid de utförda aktiviteterna Tre Träffar, Gårdsbesök och Gårdsvandringar finns det handlingsplaner att följa för respektive aktivitet. I enkätundersökningen ställdes en fråga för respektive aktivitet om hur noga handledarna följde de handlingsplaner som fanns.

Det alternativ som fick flest svar var att handledarna anpassade handlingsplanen efter gruppen, strax efter kom alternativet att de följde handlingsplanen enligt Säkert Bondförnufts anvisningar. Endast ett fåtal på aktiviteterna Gårdsbesök och Gårdsvandringar uppgav att de inte använde handlingsplanen alls utan improviserade istället. Gårdsvandringar var den aktivitet som minst har genomfört, de andra två aktiviteterna har de flesta genomfört. Jag tror att de flesta på något sätt har improviserat gällande handlingsplanerna under aktiviteterna som de har utfört, ett fåtal har angivit att de har anpassat handlingsplanen så att det passar dem själva, vilket jag tror i många fall skett omedvetet.

Kontakten handledarna haft sinsemellan har fungerat bra, det finns dock vissa som känner att den har fungerat mindre bra och det var något som tas upp under intervjun i förstudien. Det tas upp att anmälningar om aktiviteter som man har lämnat vidare till en annan handledare inte har blivit utförda och att vid vissa samarbeten har en del handledare visat tecken på konkurrenskänslighet. En del handledare har i princip varit själva i sina områden och har inte haft så mycket kontakt med andra handledare vilket de har saknat.

Enligt handledarnas utbildningspärm ska samordnarna kunna ge stöd och hjälp för att kunna utföra de olika aktiviteterna. De ska också bjuda in de berörda handledarna minst ett par gånger per år för planering av den kommande säsongens aktiviteter. I enkätstudien framgår det att kontakten mellan regionssamordnarna och handledarna inte alltid har fungerade bra. Det finns de handledare som upplever att engagemanget från regionsamordnarna i vissa regioner kunde varit bättre, en handledare skriver så här, *”Regionsamordnaren hade för lite tid för oss och projektet. LRF borde ha prioriterat frågan högre i jämförelse med andra frågeställningar”*. Vissa nämner att de saknade

kontinuerlig kontakt från samordnarna. Dock anser majoriteten att kontakten har fungerat bra, hela 87 %.

7.3 Utbildningsmaterial

Utbildningsmaterialet i pärmen ligger till grund för det handledarna ska lära ut hos lantbrukarna. Pärmen var framtagen i ett samarbete mellan JTI, LRF och SLU. Många av handledarna tycker att utbildningsmaterialet varit bra, men som nämns ovan så saknar de kunskap om regelverket kring arbetsmiljö. Under varje ”prioriterat område” i pärmen finns det i slutet lite information om ”vad säger lagen” och ”se vidare” där man kan läsa vart man kan hitta mer information på egen hand. Jag tror att handledarna önskat mer utbildningsmaterial om regelverken i pärmen då det tar tid att leta sig fram på olika sidor på internet. Ett alternativ hade kunnat vara att skriva ner de lagar och föreskrifter som gäller för lantbrukets arbetsmiljö i en lättförståelig text som handledarna även skulle kunna dela ut till lantbrukarna. Många handledare nämner också att de skulle vilja veta mer hur försäkringsbolagen tänker i vissa situationer för att lättare svara på frågor.

Till pärmen gjordes en film som använts vid aktiviteterna. Den tar upp verkliga olyckor som hänt inom lantbruket. Filmen är inte indelad i speciella kapitel i dagsläget och på frågan om handledarna önskar detta för att kunna anpassa inriktning efter vilken gård man är på, ansåg handledarna att det inte behövdes. Nästan 90 % ansåg att filmen ska förbli oförändrad då de tycker det är viktigt att lantbrukare har kunskap om olyckor och risker inom flera områden som rör lantbruk. De som anser att det borde finnas indelningar efter produktion menar att lantbrukare tycker det känns onödigt att titta på det som inte berör dem och skulle man ha mer produktionsindelning i filmen skulle man kunna gå in mer djupare på risker och olyckor som rör den speciella produktionsgrenen mer specifikt. En av handledarna skriver så här i enkätstudien, *”Det går säkert att utveckla hur mycket som helst. Men filmerna fungerade fint, samt att där fanns fördjupningsfilmer att ta till om djurhantering”*.

7.4 Ersättning

Handledarna för Säkert Bondförnuft arbetade som konsulter och fick betalt för projektgodkända aktiviteter och uppdrag. För att ersättning ska utgå krävs att samtliga rapporter var fullständigt ifyllda och redovisade i rätt tid.

Många av handledarna var mycket nöjda med den ersättning de fick för sitt utförda uppdrag. 15 % uppger att de hade ansträngt sig mer om de hade fått en högre ersättning för sitt arbete. Det som kunde bli problematiskt för handledarna var att det gick åt mycket telefonsamtal som inte ledde vidare till någon aktivitet och inte heller till någon ersättning alltså tog det tid för dem att sätta sig in i arbetet. Vad det gäller nöjdhet uppger en handledare att ersättningen skulle behöva vara 150-200 kr/timme mer utifrån befintlig nivå för att denne skulle vara nöjd och vilja utföra fler aktiviteter, medan andra handledare menar att ersättningen inte var drivkraften utan att det var intressant att kunna förmedla kunskap om säkerheten på gårdarna. Detta kan knytas an till hur mycket tid handledarna har lagt på Säkert Bondförnuft. Som nämnt ovan tror jag många handledare la ner mer tid än vad de har angett och därmed tid som de inte fått betalt för. Det kan vara svårt att veta exakt vad utbetalning ska ske för men problematiken var att mycket av den tid handledarna la ner fick de inte betalt för, vilket var tid som de skulle kunna jobba med sina ordinarie arbeten med istället, en av handledarna skriver så här, *”Min normala taxa som konsult är 850 kr/timme. Jag kan arbeta för 625 kr men då måste alla timmar vara debiterbara. Min verkliga ersättning i Säkert Bondförnuft har legat mellan 3-400 kr/tim beroende på att jag jobbat mer tid än jag kunnat debitera. T.ex. har mycket tid gått till samordning och utbildning som jag inte kunnat ta betalt för”*. En annan problematik kunde vara att nå ut till lantbrukare med sviktande lönsamhet på sin verksamhet och då argumentera för att komma dit och göra aktiviteter gällande arbetsmiljö. Där kunde kanske LRF gått in och stöttat mer, har lantbrukarna dålig lönsamhet börjar de dra in på saker som kan påverka säkerheten på gården och tar där med större risker.

7.5 Övrigt

Många lantbruk drivs som familjeföretag där nästintill hela familjen är involverad i verksamheten. Det finns också familjeföretag där lantbrukarnas respektive saknar kunskap om de risker som finns på gården. Handledarna fick svara på om de ansåg att det borde finnas en kurs där böndernas respektive får lära sig om vilka risker som finns på en gård. Många svarade att de försökte att alltid involvera hela familjen, *”Det är alltid bra med kunskap. Jag försökte alltid att ha med alla som jobbade på företaget (fru, make anställda barn)”*, svarade en av handledarna. Genom att involvera hela familjen blir alla mer medvetna om att det finns risker på gården och på så sätt är det lättare att undvika framtida olyckshändelser och skador. Hela 83 % anser att det finns behov för en säkerhetskurs för böndernas respektive. Av dem som svarade att det inte behövs en sådan kurs skrev en så här, *”De var ofta med på både kurser och individuella gårdsbesök”*. Handledaren menade då troligtvis att det inte behövs en specifik kurs för böndernas respektive eftersom de är med ändå. Jag kan ändå tycka att det vore bra med en sådan kurs då de flesta kommer att vara på samma nivå och kanske vågar ställa frågor eller ha synpunkter som de annars inte skulle säga eftersom de oftast inte har samma kunskap som sin respektive om de inte är med i den dagliga driften.

En annan synpunkt som kom fram var att den Första hjälpen kurs som fanns ett tag var väldigt populär bland lantbrukarna. En av handledarna skrev så här, *”Första hjälpen och HLR var väldigt uppskattat och behövdes verkligen. Även om alla strävar efter att göra arbetet så riskfritt som möjligt gäller det att veta vad göra när det händer en olycka eller i krissituation.”*

En av handledarna svarade på den frivilliga frågan om de vill belysa något som inte tagits upp i enkäten att, *”Bönderna är trötta på allt pappersmaterial - det kan vara lämpligt att utveckla en App, som kan laddas ner där man kan notera åtgärder, hitta info etc”*. Detta tycker jag är en mycket intressant reflektion som man kan ha i tankarna till framtida likande projekt som Säkert Bondförnuft.

7.6 Relevans och slutsatser

Som tidigare nämnts skickades enkäten ut till 68 stycken handledare, varav 47 stycken svarade. Det ger en svarsfrekvens på 69 % vilket anses tillförlitligt då det är betydligt fler än hälften. Trots att studien visar på ovanstående resultat vill jag ändå framhålla ett antal saker som kunde gjorts annorlunda. När det första utskicket av enkäten gjordes visade det sig att en region uteblivit som svarsalternativ. Detta rättades till och enkäten fick därför skickas ut en andra gång. Olyckligtvis hann ett antal handledare redan svara på det första utskicket vilket resulterade i att deras svar försvann och de fick därför svara på enkäten en andra gång.

Efter att ha genomfört den här studien har jag kommit fram till att det finns saker som kunde ha gjorts annorlunda. Några handledare har påpekat att det borde ha tagits upp mer risker kring bland annat barn och traktorer, vilket hade varit mycket intressant att få svar på om vad handledarna hade för erfarenheter kring dessa risker. Detta är något som jag i efterhand hade önskat att jag hade gjort men som kan vara bra att tänka på inför framtiden. Flera handledare har också påpekat att de hade önskat att det fanns kommentarsfält under alla frågor är det något som bör tas med till framtida undersökningar. Efter att ha analyserat svaren, har jag kommit fram till att det borde funnits fler svarsalternativ på en del av frågorna för att få mer detaljerade svar och det borde ha funnits kommentarsfält till alla frågor så att handledarna kunde ha fått fram sina åsikter, speciellt om de ansåg att frågan inte hade de svarsalternativ de hade önskat. Detta bör tänkas på vid framtida-liknade studie.

Svaren som framkommit från enkätstudien visar på en tydlig samstämmighet kring nedanstående punkter:

- Den största risken handledarna upplevde på gårdarna var stress för lantbrukaren.
- Handledarna upplevde det inte svårare att handleda någon specifik produktion.
- Handledarna kände sig trygga i sitt arbete.
- Handledarna var nöjda med den ersättning de fick.
- Handledarna hade inte ansträngt sig mer om de hade fått högre ersättning.

- Handledarna var nöjda med utbildningsmaterialet.
- Handledarna tycker att den utbildningsfilm som finns idag är bra som den är.
- Handledarna upplevde att det finns behov av säkerhetskurser för böndernas respektive.

Slutsatsen av studien är att handledarna är nöjda med sin insats i projektet Säkert Bondförnuft men att man alltid kan förbättra vissa delar. Den största risken som handledarna såg på gårdarna de besökte var stress, vilket är något som ständigt ökar hos lantbrukarna och det bör tas på största allvar framöver.

Förslag på framtida studier:

- Hur gick det för de lantbrukarna som genomgått Tre Träffar och Gårdsbesök? Har de ändrat sin attityd kring arbetsmiljön på gården?
- I vilken form önskar lantbrukare få information kring arbetsmiljö och säkerhet? Besök, pappersform, Applikation m.m.

8. REFERENSER

8.1 Skriftliga

Alwall Svennefelt, C., Lundqvist, P., Pinzke, S., Sunde Persson, K., Svennefelt, W. (2013): *Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket: "Säkert Bondförnuft" ur ett lantbrukarperspektiv*. Alnarp: Rapport 2013:1 SLU Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap.

Alwall Svennefelt, C., Lundqvist, P., Svennefelt, W. (2013): *Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket: Utbildning av handledare inom "Säkert Bondförnuft"*. Alnarp: Rapport 2013:3 SLU Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap.

Antonsson, A., Lindahl, C., Östlund, G. (2009): *Vad krävs för att arbetsskadorna i lantbruk ska minska? Analys av de vanligaste olyckorna och förslag till förebyggande insatser*. JTI, Institutet för jordbruks- och miljöteknik.

Bunn, T. L., Slavova, S., Hall, L. (2008): *Narrative text analysis of Kentucky tractor fatality reports*. USA: Accident Analysis & Prevention, Vol. 40 (2), s. 419-425.

Bureau of Labor Statistics (2005): *Census of Fatal Occupational Injuries*. USA: Bureau of Labor Statistics.

Centers for Disease Control and Prevention. (1999): *Deaths among children aged less than or equal to 5 years from farm machinery runovers- Iowa, Kentucky and Wisconsin, 1995-1998, and United States, 1990-1995*. USA: MMWR Morb Mortal Wkly Rep 48, s. 605-608.

Cogbill, T. H., Busch, H. M., Stiers, G. R. (1985): *Farm Accidents in Children*. USA: Pediatrics, Vol. 76 (4), s. 562-566.

Day, L., Voaklander, D., Sim, M., Wolfe, R., Langley, J., Dosman, J., Ozanne-Smith, J. (2009): *Risk factors for work related injury among male farmers*. Australian: Occupational and environmental medicine, Vol. 66 (5), s. 312-318.

Denvall, V. & Salonen, T. (2000): *Att bryta vanans makt*. Lund: Studentlitteratur

Douphrate, D. I., Rosecrance, J. C., Stallones, L., Reynolds, S. J., Gilkey, D. (2009): *Livestock-handling injuries in agriculture: An analysis of Colorado workers' compensation data*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol. 52, (5), s. 391-407.

Earle-Richardson, G., Jenkins, P.L., Slingerland, D.T., Mason, C., Miles, M., och May, J.J. (2003): *Occupational injury and illness among migrant and seasonal farmworkers in New York State and Pennsylvania, 1997–1999: pilot study of a new surveillance method*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol. 44 (1), s. 37–45.

von Essen, S. G. & McCurdy, S. A. (1998): *Health and safety risks in production agriculture*. USA: Western Journal of Medicine, Vol. 169 (4), s. 214.

Fragar, L. J. & Franklin, R. C. (2000): *The health and safety of Australia's farming community*. Australien: NSW Public Health Bull.

Fragar, L. & Houlahan, J. (2002): *Australian approaches to the prevention of farm injury*. Australien: NSW Public Health Bull., Vol. 13 (5), s. 103-107.

Frank, A.L., McKnight, R., Kirkhorn, S.R., och Gunderson, P. (2004): *Issues of Agricultural Safety and Health*. Annual Review of Public Health, Vol. 25 (1), s. 225–245.

Gorgon, M., Jordan, G., Jordan, W., Mruk, A. (2013): *Injuries sustained by farmers during accidents involving tractors i plain regions*. Polen: Teka Komisji Motoryzacji i Energetyki Rolnictwa, Vol. 13, (1).

Heyer N.J., Franklin, G., Rivara, F.P., Parker, P. and Haug, J.A. (1992): *Occupational injuries among minors doing farm work in Washington State: 1986-1989*. American journal of public health, Vol 82 (4), s. 557-560.

Haddon W Jr. (1980): *Advances in the epidemiology of injuries as a basis for public policy*. USA: Public Health Rep. Vol 95 (5), s. 411-421.

Holme, I. M. & Krohn Solvang B. (1997): *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lundqvist, P. (2012): *Ökad säkerhet inom jordbruket: Interventioner och andra strategier*. Alnarp: Rapport 2012:15 Arbetsmiljöverket.

Mather, C. & Lower, T. (2001): *Farm injury in Tasmania*. Australien: Australian Journal of Rural Health, Vol. 9 (5), s. 209-215.

McCurdy, S. (1995): *Occupational health status of migrant and seasonal farmworkers. Agriculture Health and Safety: Workplace, Environment, Sustainability (supplement)*. USA: Chelsea, MI: Lewis Publications, s. 213-216.

McCurdy, S. A. & Carroll, D. J. (2000): *Agricultural Injury*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol. 38 (4), s. 463-480.

Moses, M., Johnson, E.S., Anger, W.K., Burse, V.W., Horstman, S.W., Jackson, R.J., Lewis, R.G., Maddy, K.T., McConnell, R., och Meggs, W.J. (1993): *Environmental equity and pesticide exposure*. Toxicology and industrial health, Vol. 9 (5), s. 913–59.

Myers, M. L. (1998): *Agricultural and Natural Resources Based Industries*. Genève: Encyclopedia of Occupational Health and Safety.

Myers, J. R., Safety, N. I., for O., and Health (2001): *Injuries among farm workers in the United States 1995*. USA: Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Institute for Occupational Safety and Health.

Nordstrom, D.L., Layde, P.M., Olson, K.A., Strueland, D., Follen, M.A. (1996): *Fall-related occupational injuries on farms*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol 29 (5), s.509-515.

Page, A. N. & Fragar, L. J. (2002): *Suicide in Australian farming 1988-1997*. Australien: Australasian Psychiatry, Vol. 36 (1), s. 81-85.

Pickett, W., Brison, R. J., Hoey, J. R. (1995): *Fatal and Hospitalized Agricultural Machinery Injuries to Children in Ontario, Canada*. Canada: Injury Prevention, Vol. 1 (2), s. 97-102.

Pickett, W., Brison, R. J., Niezgoda, H., Chipman, M. L. (1995): *Non-fatal farm injuries in Ontario: A population-based survey*. Canada: Accident Analysis & Prevention, Vol. 27 (4), s. 425-433.

Pickett, W., Hartling, L., Brison, R.J and Guersey, J.R. (1999): *Fatal Work-Related Farm Injuries in Canada, 1991-1995. Canadian Agricultural Injury Surveillance Program*. Canada: Canadian Medical Association Journal, Vol. 160 (13), s. 1843-1848.

Pratt, D.S., Marvel, L.H., Darrow, D., Stallones, L., May, J.J., and Jenkins, P. (1992): *The dangers of dairy farming. The injury experience of 600 workers followed for two years*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol 21 (5), s. 637-650.

Reeves, M. & Schafer, K. S. (2003): *Greater risks, fewer rights: U.S. farmworkers and pesticides*. USA: International Journal of Occupational and Environmental Health, Vol. 9, s. 30-39.

Reynolds, S. J. & Groves, W. (2000): *Effectiveness of roll-over protective structures in reducing farm tractor fatalities*. USA: American Journal of Preventive Medicine, Vol. 18 (4 Supplement 1), s. 63-69.

Slesinger, D.P and Ofstead, C. (1993): *Economic and health needs of Wisconsin migrant farm workers*. The Journal of Rural Health, Vol 9 (2), s. 138-148.

Stallones, L. (1989): *Fatal Unintentional Injuries Among Kentucky Farm Children: 1979 to 1985**. The Journal of Rural Health, Vol 5 (3), s. 246-256.

Strueland, D., Layde, P., Lee, B.C. and others. (1991) *Agricultural injuries in children in central Wisconsin*. The Journal of trauma, Vol 31 (11), s. 1503.

Strueland, D.T., Lee, B.C., Nordstrom, D.L., Layde, P.M., and Wittman, L.M. (1996): *A Population Based Case-Control Study of Agricultural Injuries in Children*. Injury Prevention, Vol 2 (3), s. 192-196.

Svensson, M., Urinboyev, R., Nilsson, U., Littorin, M., Wigerfelt-Svensson, A., Lundqvist, P., Nyström, B., Westregård, A., Bohgard, M., Alkan-Olsson, J. och Albin, M. (2012): *Migrantarbete inom den gröna näringen*. Lund: Rapport 2012:14, Lunds universitet, Malmö högskola och SLU Alnarp.

Swanson, J.A., Sachs, M.I., Dahlgren, K.A. and Tinguely, S.J. (1987): *Accidental farm injuries in children*. Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, Vol 142 (12), s. 1276.

Synwoldt, U. (2001): *The Swedish Work Environment Authority and its initiatives relating to the work environment in Swedish forestry*. Uppsala: SLU, Doctoral thesis.

Trost, J. (2001): *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010): *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vallejos, Q.M., Quandt, S.A., Grzywacz, J.G., Isom, S., Chen, H., Galván, L., Whalley, L., Chatterjee, A.B., and Arcury, T.A. (2011): *Migrant farmworkers housing conditions across an agricultural season in North Carolina*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol. 54 (7), s. 533–544.

Widerberg, K. (2011): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wilk, V.A. (1993): *Health hazards to children in agriculture*. American Journal of Industrial Medicine, Vol 24 (3), s. 283-290.

Wright, S., Marlenga, B., Lee, B. C. (2013): *Childhood agricultural injuries: An update for clinicians*. USA: Current problems in pediatric and adolescent health care, Vol. 43 (2), s. 20-44.

Zachrisson, M., Alwall Svennefelt, C. och Lundqvist, P. (2015): *Utländsk arbetskraft i svenskt lantbruk. Attityder, möjligheter och utmaningar*. Alnarp: Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi.

Zhou, C. & Roseman, J. M. (1994): *Agricultural injuries among a population-based sample of farm operators in Alabama*. USA: American Journal of Industrial Medicine, Vol. 25 (3), s. 385-402.

Zwerling, C Merchant, J.A Nordstrom, D.L., Stromqvist, A.M., Burmeister, L.F., Reynolds, S.J., and Kelly, K.M. (2001): *Risk factors for injury in rural Iowa: Round one of the Keokuk Count Rural Health Study*. USA: American Journal of Preventive Medicine, Vol. 20 (3), s. 223-230.

8.2 Muntliga referenser

Danielson, A. (2013): *Projektledare för Säkert Bondförnuft*. Uppsala.

8.3 Webb

Jordbruksverket. 2007. *Motverka olycksfall i lantbruket*. Rapport 2007:8. Jönköping.

Tillgänglig:

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra07_8.pdf

[2016-09-11]

Kommunal (u.å.): *Gröna sektorn*. Tillgänglig:

<https://www.kommunal.se/bransch/gron-sektor> [2016-08-18]

Lantbrukets arbetsmiljö SLU (u.å.): *LAMK*. Tillgänglig:

<https://lantbruketsarbetsmiljo.slu.se/gem/default.aspx?p=10> [2016-01-26]

LRF (2012): *Dödsolyckor 2011*. Tillgänglig:

www.sakertbondfornuft.com/dotnet/GetAttachment.aspx?id=1892&siteid=101

[2016-09-11]

LRF (u.å.): *Gårdsbesök med omtanke*. Tillgänglig:

<https://www.lrf.se/contentassets/0a057a833317404ea43a6f70aedb6ed4/gardsbesok>

[2016-01-27]

SLA (2014): *Arbetsmiljöutvecklare*. Tillgänglig:

http://www.sla-arbetsgivarna.org/jordbruk/arbetsmiljo_4_1/arbetsmiljoutvecklare

[2016-08-31]

Survey Monkey, (u.å.): *Enkättjänst*. Tillgänglig: <https://sv.surveymonkey.net/>

[2016-09-05]

Sveriges byggindustrier (2013): *En säker arbetsplats- din och min arbetsmiljö*.

Tillgänglig:

https://publikationer.sverigesbyggindustrier.se/Userfiles/Info/861/SAM_2013.pdf

[2016-07-27]

Säker Arbetsmiljö Sverige (2016): *Arbetsmiljörådgivning inom den gröna sektorn*. Tillgänglig: <http://www.sakerarbetsmiljo.se/arbetsmiljonytt/> [2016-08-18]

Vårdguiden 1177 (2014): *Stress*. Tillgänglig: <http://www.1177.se/Vastra-Gotaland/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Stress/?ar=True> [2016-09-03]

Worldbank (2016): *Antalet sysselsatta inom lantbruk i världen*. Tillgänglig: <http://wdi.worldbank.org/table/3.2#> [2016-09-11]

8.3 Digitalt

Heurgren, J. (2009): *För säkerhets skull – En film om olyckor och säkerhet*. Stockholm: Heurgren Filmproduction AB.

9 BILAGOR

1. Ange ålder

2. Kön

- Man
 Kvinna

*3. Var god och ange de regioner du har varit verksam inom.

- Värmland
 Västerbotten
 Västernorrland
 Västra Götaland
 Örebro
 Östergötland
 Gävleborg
 Gotland
 Halland
 Jämtland
 Jönköping
 Norrbotten
 Skåne
 Södermanland
 Västmanland
 Uppsala
 Stockholm
 Kalmar
 Kronoberg
 Blekinge
 Skaraborg
 Sjuhärad
 Sydost
 Mälardalen

4. Hur många procent av en heltidstjänst jobbade du med Säkert Bondförnuft när du var aktiv?

- 10 %
- 20 %
- 50 %
- 60 %
- 80 %
- 100 %

Kommentarer

*5. Säkert Bondförnuft som kampanj har pågått från 2009-2013. Hur många år av dessa år har du varit aktiv?

- 1 år
- 2 år
- 3 år
- 4 år
- 5 år

Kommentarer

6. Vilken eller vilka produktionsgrenar har du handlett inom?

- Skog
- Växtodling
- Animalieproduktion
- Hästverksamhet
- Trädgård
- Annat, var god ange i kommentarsfältet

Kommentarer

7. Har du upplevt att det har varit svårare att handleda någon speciell produktionsgren? (skog, växtodling, animalieproduktion, hästverksamhet, trädgård)

Nej

Om ja, var god ange vilken produktionsgren och vad du upplevt som svårt

8. Rangordna riskerna efter vilka som du anser vara de vanligast ute på gårdarna.

	Hög risk	Låg risk
Stegar	☐	☐
Kraftöverföringsaxlar	☐	☐
Fattas räcken	☐	☐
Foderhantering	☐	☐
Klämskador	☐	☐
Brist på reträttvägar och skydd mot anfall från djur	☐	☐
Eluttag	☐	☐
Hydraulslangar	☐	☐
Dålig belysning	☐	☐
Dålig ventilation	☐	☐
Motorsåg	☐	☐
Vedklyvning	☐	☐
Stress	☐	☐
Rörliga maskiner	☐	☐

9. Hur noga följde du handlingsplanen under Tre Träffar?

Jag följde handlingsplanen enligt Säkert Bondförnufts anvisningar

Jag anpassade så att det passade mig

Jag anpassade så att det passade gruppen

Jag använde den inte alls, improviserade

Har ej genomfört Tre Träffar

Annat

10. Hur noga följde du handlingsplanen för Individuella Gårdsbesök?

- Jag följde handlingsplanen enligt Säkert Bondförnufts anvisningar
- Jag anpassade så att det passade mig
- Jag anpassade så att det passade lantbrukaren
- Jag använde den inte alls, improviserade
- Har ej genomfört Individuella Gårdsbesök

Kommentarer

11. Hur noga följde du handlingsplanen under Gårdsvandringarna?

- Jag följde handlingsplanen enligt Säkert Bondförmufts anvisningar
- Jag anpassade så att det passade mig
- Jag anpassade så att det passade gruppen
- Jag använde den inte alls, improviserade
- Har ej genomfört Gårdsvandringar

Kommentarer

12. Känner du överlag att du har haft tillräcklig kunskap om säkerhetsfrågor för att vara en bra handledare på de olika aktiviteterna?

- Ja
- Nej, ange vad som skulle kunna göras bättre

13. Hur upplever du att kontakten har varit mellan er handledare?

- Våldigt bra
- Bra
- Mindre bra
- Dålig

Kommentarer

14. Har kontakten med regionsamordnarna fungerat bra?

- Ja
- Nej, vad är det som inte har varit bra?

15. Har du känt tillräcklig trygghet för att leda de aktiviteter du har utfört? Exempel att stå att prata inför folk, åka ut till ensamma bönder m.m.

- Ja
- Om nej, vad skulle kunna ha gjorts för att känna större trygghet?

Kommentarer

16. Hur har matrealet i pärmen varit att handleda om på de olika aktiviteterna?

- Våldigt bra
- Bra
- Mindre bra
- Dåligt

Vad kunde göras bättre?

17. Känner du dig nöjd med den ersättning du har fått från Säkert Bondförnuft?

- Nöjd
- Mindre nöjd
- Inte alls nöjd

Kommentarer

18. Hade du ansträngt dig mer och utfört mer aktiviteter om ersättningen hade varit högre?

- Nej
- Ja, hur mycket mer hade krävts för att du skulle varit nöjd?

Kommentarer

19. Hade du önskat att undervisningsfilmerna som används i Säkert Bondförnuft skulle delas i helt efter produktionsgren, att man delar in filmen efter vad det är för typ av verksamhet?

Ja

Nej, det är bra som det är nu

Kommentarer

20. Anser du att det även finns behov för en säkerhetskurs för böndernas respektive för att öka deras kunskap om faror och säkerhet inom den gröna näringen?

Ja

Nej

Kommentarer

21. Här kan du välja att upplysa om något som inte har tagits upp i enkäten och som du vill lyfta fram.

22. Här kan du välja att ange din mailadress så att jag kan kontakta dig för att vidareutveckla intressanta svar. Självklart är det helt frivilligt!

Tack för din medverkan!

**Hör du frågor eller funderingar över enkäten så är det bara att du hör av dig till mig,
mina kontaktuppgifter är:**

Sofie Johansson

073-977 47 76

sojn0003@stud.slu.se

